SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 37

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Francuska 5, tel. 28 490

BEOGRAD, UTORAK 12 SEPTEMBAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

Duh naše renesansne književnosti

Eli Finci

Opojan je dah što još uvek miri iz naše renesansne književnosti. Velika dela toga doba još uvek uzbuđuju i zanose osetljiv duh. Likovi književnika, umetnika i naučnika, i danas još, živo deluju na rad uobrazilje i intelekta. Bilo je to veliko doba velikih ljudi i velikih dela. Posle jednog dugog, efemernim vekovima ispunjenog vremena, u kome je književnost vegetirala samo kao crkveni ritual ili verska razbibriga, manje ili više provincijalno, »odjednom« je došlo doba velikih ljudskih nemira i traženja, velikih ljudskih pothvata i stvaralačkih zanosa — ljudskih u onom smislu koji toj reči mi pridajemo danas.

Taj značajan trenutak u razvitku naše društvene svesti i naše umetničke savesti ,koji obuhvata XV i XVI stoleće kulturnog procvata u Dalmaciji, nije nimalo slučajna pojava. Ali, po lepoti svoje izuzetnosti među slovenskim narodima, po nenadmašnoj čarobnosti svoga rođenja i po tragičnim akcentima naglog izumiranja, on spada u ona čuda ljudske istorije pred kojima i najobaveštenij ljudski umovi, i kad su analizirali sve sastavne elemente njegovog postojanja i trajanja ,ostaju zadivljeni i kao očarani.

Geneza naše renesansne kulture u Dalmaciji ostala je do današnjeg dana neobjašnjena. Onaj mali broj studija, eseja i članaka, posvećenih, u prošlom i našem veku, problemima našeg preporoda, ostao je, može se slobodno reći, u granicama diletantskog shvatanja i tumačenja. I najistaknutiji istoričari književnosti i književni kritičari, od starog Armina Pavića do Miloša Savkovića, hteli su da sve objasne blagotvornim uticajem italijanske renesanse .No zašto je i kako je do tog uticaja došlo, no pod kojim istoriskim okolnostima i u kakvoj društvenoj atmosferi su ti uticaji urodili plodom, no kako to da ti uticaji nisu izazvali samo mehaničko prenošenje iskustava i doveli do imitacije obrazaca i uzora — na to osnovno pitanje niko još, ni u obliku nagoveštaja i slutnje, nije dao kakav-takav odgovor. Srodnošću i afinitetom takođe se ništa ne može objasniti, jer i oni traže svoje objašnjenje. Vreme je već, najzad, da u umetničkim tvorevinama naše renesanse, tako bogatim i sjajnim, koje se osećaju i vide i iz evropske perspektive, počnemo uočavati i analizirati izraz društvene svesti i stvaralačkih težnji našeg čoveka, odraz naše moralne, društvene i političke stvarnosti toga doba. Vreme je već da ispitamo u kojim socijalnim uslovima i u kakvoj moralnoj temperaturi se rodila naša renesansna umetnost, vreme je da joj odredimo kulturno-istorisku genezu.

Ako je naša renesansna kultura po svim osnovnim oblicima svoga ispoljavanja, kao i italijanska, i francuska, i španska, tipično gradska, ako su njeni najvidljiviji estetski ideali ideali gradskog čoveka, ona je ipak, u ponekim svojim životnim i umetničkim elementima, vezana i za život, i za običaje, i za moral, i za kulturu seljačkih masa. Čini mi se da se tom okolnošću, na koju se dosad nije obraćala skoro nikakva pažnja, može objasniti i originalnost idejnih stremljenja, i izuzetnost atmosfere, i relativna samostalnost strukture i formi naše renesansne umetnosti. Uostalom, nije naša renesansna književnost nimalo slučajno samo jednim svojim korenom bila vezana za razne oblike srednjovekovne crkvene umetnosti, u prvom redu raznih povesti i prikazanja; drugim i daleko značajnijim, ona je svoju hranu crpela iz naše narodne poezije i usmene kulturne baštine uopšte. Ne samo jezično, no i u celoj estetskoj strukturi, to dvojstvo porekla, harmonizirano stvaralačkim prerastanjem rudimentarnih poriva, živo se oseća i u sadržaju, i u težnjama, i u izrazu. Ono je, u rganskoj sintezi dela, jedna od njenih čari.

Razloge tome, međutim, ne treba tražiti u oblasti čisto književnih uticaja, koji imaju svoje uzroke u razvitku misaonih i osećajnih izraza jednog naroda. U pitanju je psihološka svest, kao direktna posledica socijalne stvarnosti. Naši srednjovekovni gradovi na Jadranu razvili su se, u doba Renesanse, u jaka trgovačka središta koja su, zahvaljujući trgovačkoj snalažljivosti stanovništva, održavala privredne veze sa čitavim svetom. Nagli porast bogatstva i moći stvorio je uslove za razvitak kulturnog života. Ali ti gradovi (i među njima u prvom redu Dubrovnik, Hvar i Split) pretstavljali su, i po načinu života, i po svojim vezama sa svetom, i po svojim težnjama, ustvari samo usamljene oaze. Bliže i dalje zaleđe na kopnu, na kome je živeo ugrožen ili pokoren narod, bilo je i ostalo u patriarhalnim oblicima života. Sa tim ljudstvom iste krvi i istog jezika naši renesansni gradovi održavali su, kao što se to sjajno vidi iz dela Marina Držića, najtešnje trgovačke veze i najprisnije ljudske odnose. Taj paradoksalni kontakt neobično razvijenih i neobično zaostalih sredina jednog te istog naroda, koji je gajio iste običaje, govorio istim jezikom i jednako strepio za svoju sudbinu, ugrožen od istog neprijatelja, našao je svoj izraz i u motivima i u izražajima naše renesansne kulture.

Osnovni krug ideja u kojima se kreću naši renesansni stvaraoci, nema sumnje, isti je onaj u kome su se kretali i renesansni pisci drugih naroda. I kod nas se oseća kult grčkih i latinskih mislilaca i pesnika, i kod nas se gaji duh starovekovne kulture, i kod nas se teži da se kroz studiju antičkih vrela inspiracije postigne skladna celina etike, znanja i umetnosti, da se ostvari celovito savršenstvo čoveka i društva. Italijanski humanistički pokret, koji je u tom pogledu postupao najdoslednije i s najvećom stvaralačkom zrelošću, delovao je na naše pisce kao dragocen potstrek. No može li se iz toga izvući zaključak ,tako nerasudno ponavljan u svim studijama o našoj renesansi, da je naša književnost toga doba samo »italijanska književnost u malome«?

U svojoj studiji o najvećem francuskom piscu Renesanse, Fransoa Rableu, Anatol Frans razvija ovakvu misao: »Platonove i Ciceronove misli bile su bez sumnje plodne; prilježnost i disciplina duhova koji su nastojali da proniknu u njih bili su još plodniji. Ljudi su se najzad usudili da misle! Verujući da misle kroz stare mislioce, mislili su kroz same sebe. To je Renesansa.« Zar se ne bi, s još većim pravom, moglo to isto reći za naše renesansne stvaraoce, koji su poticaj za razvoj svoje misli, za razvitak svoga osećanja i za slobodan polet svoje uobrazilje našli u delima antičkih i italijanskih mislilaca i pesnika? Zar nisu naši renesansni duhovi, bar oni najistaknutiji, pristupili samostalnom proučavanju i prevođenju antičkih dela, ponekad i pre svojih italijanskih učitelja? Zar nisu naši renesansni pesnici, bar oni najobdareniji, stvorili na kalup petrarkističke ,poezije sasvim originalna i umetnički vredna pesnička dela? Zar nisu naši dramski stvaraoci toga vremena, bar oni koji su imali izuzetan dar za dramsko uobličavanje, ostvarili dela koja ni u čemu ne zaostaju za italijanskim, koja imaju svoje motive, svoja rešenja, svoju boju i svoj izraz?

Ne, samim uticajima se tu, — recimo to još jednom! — ništa ne može objasniti. Njih treba uzeti u razmatranje i analizirati. Komparativnim metodom, kojim ćemo prokrstariti i kroz oblast činjenica i kroz oblast stvaralačkih nastrojenja, može se doći do izvesnih rezultata. Oni mogu biti dragoceni. Ali stvarna, stvaralačka kritika tek onda počinje. Jedino će nam ona moći objasniti ono divno čudo koje nazivamo našom renesansnom književnošću. Jer, kada se ostave postrani opšta mesta, zajednički oblici, istovetni kalupi, svojstveni renesansnom pokretu svih naroda, tek onda će se videti s koliko originalnosti, s koliko stvaralačkog duha, s koliko nacionalno obojenog dara su naši renesansni stvaraoci pristupali postavljanju i rešavanju svojih umetničkih zadataka.

Ta razlika u umetničkim zadacima, u krajnjoj liniji, urodila je razlikama u oblicima i izražajima. Ona je čvorna tačka u genezi, razvitku i iščezavanju naše renesansne književnosti.

Mi smo se do sada, kroz vekove, odnosili prema našoj renesansnoj kulturi kao zla maćeha iz narodne priče. A ona je, svom svojom snagom i svim svojim treptajima, u korenu našeg umetničkog postojanja. Ako je dubrovački festival renesansne kulture samo znak jednog drukčijeg, iz osnova izmenjenog odnosa prema jednom od najslavnijih trenutaka naše kulturne prošlosti, kada smo bili ravnopravni kulturni suparnici razvijenih središta Evrope, onda taj skromni početak treba svesrdno pozdraviti sa željom da se sa manifestacija pređe na ozbiljan naučni i stvaralački posao. Na tom putu otkrivanja i proučavanja naše kulturne veličine u prošlosti očekuju nas izvanredne i prave stvaralačke radosti. A one su, ipak, najviša cena čoveka i života.

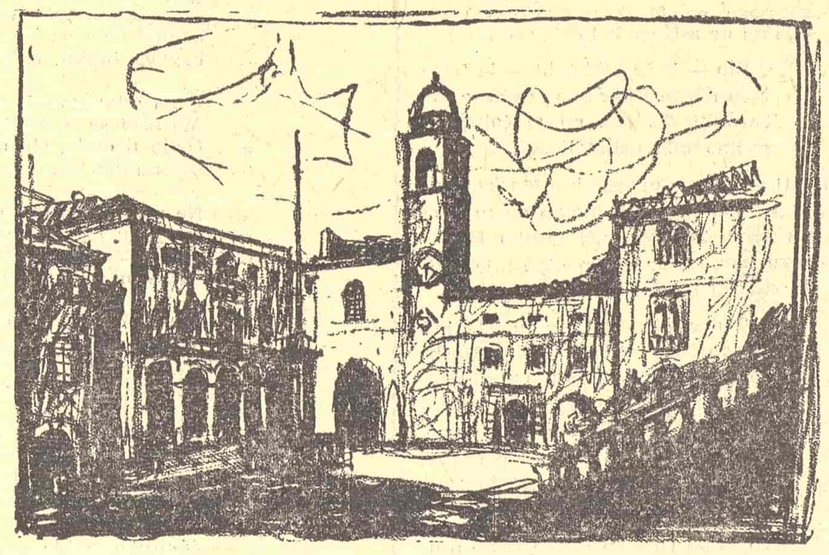

Petar Lubarda: Dubrovnik

Dubrovački festival

Dragoslav Adamović

Dubrovnik je ovih dana ponovo navukao na sebe svoje staro renesansno ruho: na njegovim trgovima opet se igraju komedije koje su još pre tri i četiri stotine godina razveseljavale i dubrovačke gospare i goli pûk, opet se na njegovim uskim ulicama razležu melodični zvuci starih dalmatinskih pesama koje su prema kompozicijama Ivana Lukačića pevane pre više od tri i po stoleća, velelepne prostorije Kneževog dvora otvorene su sada prvi put posle rata, a bogata arhiva drevne Dubrovačke republike, izvađena iz sanduka okovanih nadaleko čuvenim dubrovačkim bravama, stavljena je na raspoloženje svima onima koji se u ovim septembarskim danima budu našli dole, u Dubrovniku, na Festivalu.

Festival se odvija na planu oživljavanja našeg renesansnog kulturnog nasleđa. U okviru Festivala biće prikazana naša najznačajnija renesansna dramska dela zatim dela starije lirike, renesansne muzičke kompozicije i narodni plesovi iz ovog kraja. I najzad, tu su izložbe: slikarstva i kiparstva XV i XVI veka, zlatarstva i apotekarstva, Dubrovačkog arhiva i etnografska izložba. Sve one, uzete zajedno, imaju za cilj da upoznaju posetioce Festivala s bogatim kulturnim životom koji je kroz čitav srednji vek bujao s ove strane Jadrana, kao i s visokim dostignućima naše renesansne umetnosti koja i po vremenu u kome je ponikla i po kvalitetu svojih ostvarenja, čini čast kulturi srednjeg veka. Dubrovački festival je istovremeno postavljen tako, da on, u jednu ruku, bude i smotra onih naših velikih pozorišnih kolektiva koji na svojim scenama prikazuju komade nastale u doba naše Renesanse.

Pet naših vrlo poznatih pozorišnih kolektiva (Jugoslovensko dramsko pozorište iz Beograda, Hrvatsko narodno kazalište iz Zagreba, i narodna kazališta iz Splita, Zadra i Dubrovnika) izvešće tokom festivalskih dana pet naših najpoznatijih renesansnih komedija. Tu su, pre svega, dve komedije Marina Držića — »Dundo Maroje« (njime je Festival i otvoren, 8 om.) u izvođenju Jugoslovenskog dramskog pozorišta, i »Skup« koji će na kraju Festivala izvesti članovi Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba.

Narodno kazalište iz Zadra nastupa s komedijom »Andro Štitikeca«, koju je tokom prošle godine vrlo uspešno držalo na svom repertoaru. Za ovaj komad se zna da potiče s kraja XVII veka, ali se ne zna tačno ko je njen tvorac, ma da neki naši književni istoričari (među njima i M. Rešetar) smatraju da je ovaj komad napisao Petar Kanavelović (1637—1719), jedan manje poznati dubrovački pesnik i komediograf koji je sto godina posle Držića svojim komadima obnovio dubrovačku građansku komediju.

Narodno kazalište iz Dubrovnika nastupa s komedijom »Ljubovnici«, a Narodno kazalište iz Splita s poznatim komadom »Komedija od Raskota«, za koji je muziku napisao savremeni hrvatski kompozitor Antun Dobronić. Do danas nije moglo biti utvrđeno ko su pisci ovih komada i pored uloženih napora da se o njima bar nešto sazna; ali se misli da je »Komediju od Raskota« napisao hvarski pisac Martin Benetović.

U okviru dramskog programa festivala održaće se »Veče stare lirike« na kome će najistaknutiji umetnici beogradskih i zagrebačkih pozorišta recitovati pesme naših starih pesnika: Menčetića, Držića, Lucića, Hektorovića, Gundulića i drugih.

Uporedo s tim održaće se i »Veče narodnih plesova« na kome nastupaju folklorne grupe sa Lastova i Korčule, zatim iz bliže i dalje okoline Dubrovnika, iz Kotora, Dola, Čilipa i dr. Na Festivalu se izvodi i jedna od naših najstarijih narodnih igara »Moreška«, koja vodi poreklo iz kasnog srednjeg veka, a koja se i danas igra na Korčuli.

Uz ostale umetnosti u Dubrovniku i čitavoj Dalmaciji, razvija se u doba Renesanse i muzika. Malo je, međutim, poznato da su muzičke tradicije Dubrovnika stare bar isto toliko koliko i literarne. Proučavajući muzički život Dalmacije u srednjem veku prof. Milo Asić je našao da se u Dubrovniku orgulje pominju još 1392 godine, a da za poznato Palmotićevo delo »Danica« postoji verovatnoća da je čitava pevana! Nađen je jedan rukopis koji ovo delo zove »Opera od Danice«, a jedan drugi sačuvani dokumenat kaže da je družina »Izpraznih« 1628 godine javno prikazivala »Danicu«, i to uz pevanje i muzičku pratnju. To bi značilo da je »Danica« najstarija slovenska opera, ili bar preteča one prve! Koliko je u Dubrovniku bio razvijen muzički život, govori i činjenica da je sama Republika plaćala gradske muzičare koji su davali javne koncerte za građanstvo.

Tokom XVI i XVII veka imamo u Dalmaciji niz poznatih kompozitora, od kojih je svakako najvažniji Ivan Lukačić, čije kompozicije na Dubrovačkom festivalu izvodi hor Radio-Zagreba i Državni simfoniski orkestar iz Zagreba. Lukačić je rođen negde oko 1574 godine u Šibeniku, a umro je 1648. Njegovo najpoznatije delo je »Sakrae Cantione«, a sastoji se iz 27 posebnih koncerata od kojih šest jednoglasnih, četiri dvoglasna, tri troglasna itd. Prilikom izvođenja dela naše stare muzike pored Lukačićevih kompozicija oživeće se i neke kompozicije drugog, manje poznatog, dalmatinskog muzičara iz doba Renesanse, Jarnovića.

U bogato ukrašenim prostorijama Kneževog dvora biće izložen dragoceni materijal Dubrovačkog arhiva, najvećeg i najznačajnijeg u našoj zemlji. Po bogatstvu materijala s njime se mogu meriti jedino arhive svetogorskih manastira. Iako je u više mahova bio znatno oštećen — požarima, zemljotresima, krađama itd. — u njemu je ipak sačuvano mnoštvo povelja, svedočanstava, zapisa i drugih dokumenata, koji su od neocenjive vrednosti za dalje proučavanje pojedinih važnih događaja iz nacionalne istorije naših naroda.

U Kneževom dvoru biće takođe izložene i razne vrste novca (od mjeda i minca pa do perpera, dinara i talira) kojim su se služili Dubrovčani u toku svoje burne istorije, a zatim, i raskošne nošnje knezova kao i portreti raznih veljkana koje je kroz vekove svoje slave dao Dubrovnik.

U velikim prostorijama Palate Sponze, koja je najpre služila kao carinarnica, a zatim kao kovnica, otvoriće se nekoliko raznovrsnih zanatskih radionica koje prikazuju stare dubrovačke zanate i predmete dubrovačkih majstora. Nesumnjivo je da ovde najveću pažnju privlače zlatarske radionice po kojima je Dubrovnik bio na velikom glasu, a zatim kovnice u kojima su se izrađivale razne alatke, naročito brave. Tu su radionice »dubrovačke čohe«, poznate iz narodnih pesama, koja se izvozila po svim krajevima Balkana i ogromne turske imperije. I najzad, baš na mestima na kojima su i ranije bile, podižu se dve klesarske radionice u kojima će se kasnije, posle Festivala, klesati kamen za dalju obnovu pojedinih delova grada.

Među najbolje očuvane zgrade spada stara katolička crkva »Mala braća«. Ona je podignuta početkom XIV veka i ističe se svojim monumentalnim portalom. U njoj je pre više od šest stotina godina bila otvorena prva apoteka u ovim našim krajevima, a treća po redu u Evropi, i ona će takođe biti prikazana posetiocima Festivala sa svim uređajima iz tog vremena, pa čak i u istoj prostoriji.

Dubrovački pomorci bili su u svoje vreme poznati u celom svetu sa svoje veštine i hrabrosti, a dubrovačka mornarica bila je dugo jedna od najjačih u Evropi. Ona je pretstavljala osnovni izvor svih bogatstava koje su sticali Dubrovčani. Zato je nemoguće ne prikazati na jednom ovakvom Festivalu i razvoj dubrovačke mornarice. Tako će, uz ostale izložbe, biti otvorena i izložba dubrovačkog pomorstva, na kojoj će se videti modeli starih brodova, razni instrumenti poznatih dubrovačkih kapetana, brodske zastave, dnevnici, trofeji iz mnogih pomorskih okršaja, itd.

Posmatran u celini, Dubrovački festival pretstavlja jedinstvenu kulturno-istorisku i umetničku manifestaciju čiji značaj prelazi nacionalne okvire. On će, nesumnjivo svim posetiocima, iz zemlje i inostranstva, pokazati svu veličinu stvaralaštva naših naroda na svim poljima kulturnog, umetničkog i privrednog života kroz čitav srednji vek.

Izložba dubrovačkog slikarstva

Branko Kovačević

Kao što srednjovjekovna naša umjetnost iz manastira i zadužbina stoji izolirano i pretstavlja renesansu prije renesanse ,tako i likovna umjetnost u Dubrovniku pretstavlja renesansu u renesansi, a da se pri tome nije u potpunosti osvrtala na ono što je nastalo na drugoj obali. Prva djela ove škole nastala su potpuno samostalno i bez utjecajne moći prvih pojava do kojih je došlo u Italiji.

Najstarija djela koja su se sačuvala potječu iz prve polovine XV stoljeća i tek par njih simbolično govore da je naš čovjek, lišen apstrakcija i stilizacije ,govorio jezikom istine sa najskromnijim sredstvima, ali je zato u izražajnom pogledu pokazao unutarnju jasnoću.

Krajem XV i početkom XVI stoljeća ova slikarska škola, sa imenima kao što su Vicko Lovrin, Mihajlo Hamzić i Nikola Božidarević čini vrhunac ove velike epohe i stvara stil koji kasnije slijede manji majstori.

Jedan od njih, bez sumnje najveći, je Nikola Božidarević čije se ime čita uz godinu 1513 na slici »Blagovijesti«. On je stvorio niz grandioznih djela od kojih se do danas sačuvalo pet. Sin je Božidara Vlatkovića, slikara iz Dubrovnika koji je porijeklom s otoka Lopuda. Godine 1476 stupio je na zanat kod majstora Petra Ognjanovića u Dubrovniku, ali poslije pet mjeseci ode u Mletke. U Dubrovniku je opet 1494 godine gdje u prvo doba pomaže svom ocu u slikarskoj radionici, a potom ga pratimo po dokumentima sve do smrti tj. do kraja 1517 godine.

Njegov način komponovanja, raspodjelom prostora te koloristićkom konstrukcijom, sličan je načinu slikarske škole i prije i poslije njega, što znači da je ova škola zadržala svoje vlastito gledanje u načinu izražavanja. Djela Nikole Božidarevića znače vrhunac dostignuća ,ona su u svojoj biti realistička. Likovi su obični ljudi koje sretamo u životu. To je niz portreta koji djeluju kao stari ribari i pučanke zaustavljeni u svoj svojoj jednostavnosti. Tu nema ničega što bi bilo suvišno. Izneseno je ono najbitnije u svoj svojoj jednostavnosti, ali likovno sa rafirmanom koji zapanjuje. Dekorativnost je naglašena tek u draperijama koje imaju često zlatnu podlogu, dok se javlja i zlatna pozadina kao dekorativni elemenat. Sa tim sredstvima orkestracija je zvonka i topla i čini pravu svečanost.

Na oltaru u kapitulu dominikanskog samostana postoji jedna slika koju je obitelj Đorđića dala 1513 godine izraditi Nikoli Božidareviću. Ova čudesna slika po sadržaju pretstavlja Mariju sa Isusom na prijestolju i oko nje četiri sveca (sv. Julijan, sv. Jakov, sv. Dominik i sv. Matej). Pozadina je pejsaž, a iza nje vire nizovi anđeoskih glava. No iza svega toga ima nešto drugo. Orkestracija je zvučna i topla. Odnosima dubokog crvenila, zreložutih te najsuptilnijih zelenkastosivih tonova ,koje prekida na nekim mjestima trulo zlato na draperijama, postignuta je najsuptilnija orkestracija koja uzbuđuje. U pozadini ove slike je žućkasto-plavi pejsaž rijetke prozračnosti. Čitava slika je lazurna i kao da se rastočeno zlato prosulo i ozarilo čudnom svjetlošću. To je iluminacija nekog umornog ljetnog popodneva. Čini se kao da se čitavo zbivanje u toj slici odvija u intimnosti specifičnog ambijenta nekog dubrovačkog renesansnog dvorca. Ali tu ima još nešto. Lice sv. Mateja pretstavlja čovjeka, ali tako stvarnog, upravo onakvog kakvog se sreta u životu. To je običan čovjek lišen mističnog; kao da je to portret nekog starog ribara koji, povučen u sebe, rezignirano misli o svojoj sudbini. Tako su shvaćene i ostale fizionomije. Marija pretstavlja ženu koja vjerovatno za majstora zna či posebno raspoloženje, jer se ovaj tip žene provlači kroz sva njegova djela. Ona je naslikana veoma jednostavnim sredstvima. Crtež je izvanredno istančan, dok je izraz same figure produhovljen i zrači unutarnjom emocijom. Glave anđela su jednostavne dječje glave, s osjećajem modelirane ,ni malo idealizirane ,ali zato pune života. Timpanon ovog djela pretstavlja »Polaganje Isusa«. Komponirano u trokutu ,ono je izvanredno u boji i pikturalnoj materiji. Ovdje je Isus običan čovjek koji kao da je ugasnuo pod teretom godina i života, a oko njega su obične pučanke koje prate ovaj tragičan završetak. Ovim timpanonom ,kao i čitavom kompozicijom oltara, Božidareviću je pošlo za rukom stvoriti djelo najvećeg dostignuća našeg renesansnog slikar-

(Nastavak na četvrtoj strani)

Nikola Božidarević: Prizor sv. Martina, Fragment (1517 god.)

Francuski i belgiski književnici u Dubrovniku

U Dubrovniku boravi ovih dana grupa francuskih i belgiskih naprednih pisaca koji su gosti Saveza književnika Jugoslavije. Grupu gostiju iz Francuske sačinjavaju književnice Edit Tomas i Klara Malro i književnici Klod Avlin, Luj Marten-Šofje i Žan Divinjo. Književnice Edit Tomas, Klara Marlo boravile su proletos u Jugoslaviji i sa velikim simpatijama pisale o našoj socijalističkoj stvarnosti. Kritičar, predavač i putnik Klod Avlin, kao i njegov učitelj Anatol Frans, čije je političke članke i govore sakupio i izdao u svojim delima veliku pažnju posvećuje rešavanju društvenih problema. Glavna su mu dela »Život Filipa Denia«, »Gospođa Majar« i »Kraj gospođe Majar« (1930) u kojima pisac srećno sjedinjuje inteligenciju sa osećajnošću. Avlin je takođe pisao novele u kojima se ispoljio njegov dar psihologa i zbirku eseja o francuskom pokretu otpora »Mrtvo vreme«. Istaknuti francuski pisac Luj Marten-Šofje spada u red onih francuskih intelektualaca koji su probleme kulture rešavali sa gledišta čovečnosti. Idući tom linijom, on se približio komunistima. Sarađujući u najuglednijim francuskim revijama, Marten-Šofje u svojim radovima obrađuje politička, kulturna i čisto literarna pitanja na esejistički način. U delu »Čovek i zver«, objavljenom 1948, Marten-Šofje dao je punu meru svoga talenta. U grupi belgiskih gostiju su književnici Maks Dovil i Rišar Dipjere i slikar Leon Devos. Pretsednik PEN-kluba Belgije Maks Dovil, autor je jednog od najboljih belgiskih romana o Prvom svetskom ratu »Do Isera«. Objavio je takođe niz drugih romana, priča i pozorišnih komada u kojima je došla do izražaja njegova osećajnost i fini smisao za humor. Belgiska kritika je veoma pohvalno pisala o najnovijem romanu Maksa Dovila »La soledad«. Pretsednik Saveza pozorišnih i muzičkih kritičara u Belgiji Rišar Dipjere je proletos boravio u Jugoslaviji i svoje utiske objavio u nizu članaka u belgiskoj štampi. Dipjere priprema knjigu o našoj zemlji koja će nositi naslov »Svetlost Jugoslavije«. Pored pozorišnih i muzičkih kritika, Dipjere je objavio niz romana od kojih je »Vesnik sa Istoka« godine 1946 nagrađen uglednom belgiskom nagradom za roman. Direktor Likovne akademije u Brislu, Leon Devos, spada među najdarovitije slikare iz generacije belgiskih umetnika između dva rata. I kao pejsažistu i kao slikara akta umetnička kritika ubraja Devosa među najznačajnije koloriste belgiske škole.

Klod Avlin

Luj Marten-Šofje

Rišar Dipjere

U pratnji gostiju su naši književnici: Josip Vidmar, Milan Bogdanović, Slavko Kolar, Dušan Matić, Oskar Davičo i dr. Boravak francuskih i belgiskih književnika u Dubrovniku pada u dane Festivala dubrovačke renesanse, koji će im omogućiti da upoznaju i naše kulturne vrednosti iz prošlosti i naša postignuća na polju kulture danas.

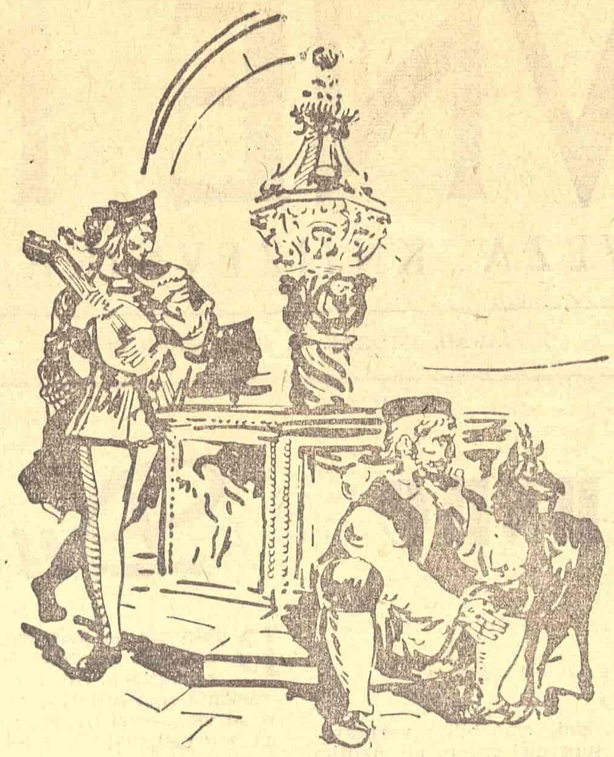

Fedor Vaić: Ilustracija za »Novelu od Stanca« Marina Držića

Služavka otpuštena šesdeset godina posle svoje smrti

Zemni ostaci Karla Marksa leže u porodičnoj grobnici na groblju Hajget u severnom Londonu. Natpis na nadgrobnoj ploči kaže nam da u toj grobnici leže Đeni fon Vestfalen, ljubljena žena Karla Marksa, rođena 12 februara 1814, umrla 2 decembra 1881, i Karl Marks, rođen 5 maja 1818, umro 14 marta 1883, a Anri Longe, njihov unuk, rođen 4 jula 1878, umro 20 marta 1883 i Helena Demut, rođena 1 januara 1823, umrla 4 novembra 1890.

Helena Demut nije bila ni u kakvom srodstvu s Marksovom porodicom, a ipak je sahranjena u Marksovoj porodičnoj grobnici. Ona je od svoje mladosti bila služavka u Marksovoj porodici, do smrti Marksove žene i samoga Marksa, a onda je prešla kod Engelsa kod koga je umrla posle sedam godina. Svi u Marksovoj porodici i Marksovi prijatelji voleli su tu ženu koja je sav svoj život žrtvovala Marksu i njegovoj porodici i svi su je zvali »verna Lenkica« (das treue Lenchen). Da ona bude sahranjena u Marksovoj porodičnoj grobnici bila je isto tako želja preživele Marksove dece, kao i samog Engelsa. Oni su je smatrali članom porodice.

Dirljiva je poslednja stranica koju je stari Libkneht u svojim uspomenama na Marksa (»U spomen Karlu Marksu« posvetio »vernoj Lenkici«. Evo odatle nekoliko redaka:

> Kad sam Lenkicu video prvi put, imala je dvadeset i sedam godina. Nije bila neka lepota, ali je bila ljupka, dobro sagrađena, s crtama prijatnim i privlačnim. Obožavaoci joj nisu nedostajali, i više puta mogla je naći dobru partiju. Ali, ma da nije položila nikakav zavet, za ovo verno srce bilo je po sebi razumljivo da treba da ostane kod »Mora« i »gospođe Marks« i njehove dece.

I ostala je — a mlade godine prohujaše. Ostala je u nevolji i oskudevanjima, u sreći i nesreći. Smirila se tek kad je smrt odnela ženu i čoveka za čiju je sudbinu bila povezala svoju. Kod Engelsa je našla mir i kod njega je umrla — zaboravljajući na samu sebe do kraja. A sad leži u porodičnoj grobnici.

Kad je Vilhelm Libkneht jednom prilikom pomenuo Marksovoj kćeri Lauri Lafrag da će napisati svoje uspomene na Marksa, ova mu reče: »Da mi ne zaboraviš Lenkicu«.

> Eto — kaže Libkneht — ja Lenkicu nisam zaboravio i neću je zaboraviti. Ta ona mi je četrdeset godina bila prijateljica.

U svojoj maloj studiji o Marksu Lenjin takođe nije zaboravio na tu vernu ženu. Završavajući kratku Marksovu biografiju, kojom otpočinje svoju studiju Lenjin kaže:

> 2 decembra 1881 g. umrla mu je žena, a 14 marta 1883 g. Marks je blago usnio u svojoj naslonjači. Sahranjen je zajedno sa svojom ženom i s vernom služavkom, koja je gotovo bila član porodice, Helenom Demut, na groblju Hajget u Londonu.

Ovo se na ruskom jeziku može pročitati na str. 8 u XVIII knjizi Lenjinovih dela trećeg ruskog izdanja. Ali u četvrtom izdanju, od kojeg je dosad štampano 30 knjiga, ovo se u XXI knjizi više ne može pročitati. Ostalo je samo to da je Marks sahranjen zajedno sa svojom ženom, a otpalo je da je s njima zajedno sahranjena i verna služavka, gotovo član porodice, Helena Demut.

Tako sad redaktori udešavaju Lenjina prema novim shvatanjima sovjetske i partiske birokratije kojoj se ne sviđa Lenjinova sentimentalnost prema jednoj služavci. Tako je birokratija iz ideološkog aparata CK SKP(b) šezdeset godina posle njene smrti, otpustila iz Marksove grobnice »vernu Lenkicu«.

Da li bi, recimo Ilja Erenburg hteo da nam objasni ovu odvratnost Lenjinovih izdavača (dolazi od glagola izdati) prema Marksovoj služavci?

Č.

KONTAKT SA STRANIM KNJIŽEVNOSTIMA

Obznane, lomače, inkvizicije, diskriminacije, cenzure, indeksi zabranjenih dela, lažne informacije, falsifikati naučnih i kulturnih tekovina i ideja sprečavaju već više od trideset godina pravilan razvoj kulture. Musolini i Franko načinili su presedan, a pojava nacizma i njegova nezapamćena nasilja naročito su pogoršali ovo teško stanje.

Mnogi naši ljudi koji su se posle oslobođenja bavili u inostranstvu opazili su malodušnost, pometenost, rezignaciju masa u velikim nacijama. Prosečan Francuz je usplahiren i bez nagona za otpor, Italijan živi od danas do sutra, Nemac u tupoj utučenosti, Španac u letargiji tipičnoj za Frankov režim. Čak i u Engleza postoji izvesna rezignacija i uverenje da je prošlo cvetno doba. Manje-više to se opaža i u mnogim drugim narodima, ne samo na zapadu: učmalost, strah, nesigurnost. Nema promaje, duhovnog strujanja, poleta, zanosnog interesovanja i stvaralaštva u prosečnog civilizovanog čoveka danas onoliko koliko je bilo ranije.

Književnici moraju raditi na oslobođenju od tih teških stanja i kompleksa. Najbolji, koji imaju savesti i mudrosti, to i čine. U celom svetu oseća se danas kako stvaranje i aktivnost pisaca razbijaju ograde, seku bodljikave žice, čiste zatrpane i zagađene izvore prave kulture, a to će reći i pravoga morala.

Nije u današnjim knjigama evropskog zapada i njima kulturno srodnim delovima ostaloga sveta sve dekadencija, »erzac« ili propaganda, niti sve ishodi iz službe režimu ili brutalnog interesa za novac. Ima i zdravih i čestitih snaga, ima i plodne i dobronamerne diskusije, naprednog i nezavisnog kazivanja misli, dubokih i suptilnih ideja, smelih postavljanja problema. Ima i plemenitih težnji, hrabrosti, stoicizma, odlučnosti da se bori za istinsku kulturu, protiv zabluda, moralnoga slepila, straha, legende o smaku sveta. I sve to u izrazu koji nije prolazan nego u kome ima lepote što će trajati.

Elita sveta počiva, na sreću, još na osnovama antike, renesanse, XVIII i XIX stoleća i ne odričući se tog velikog nasleđa ona gradi dalje. Ona nas, između ostaloga, uči da je opasnost pratilja svakoga naroda, svakoga života, svakog rada i svake borbe; da treba stvarati i ići napred kao da će se sto godina živeti, pa ma sutra naišla smrt.

Dužnost naših pisaca je da s takvom književnošću dođu u prisan dodir, da upoznaju njeno stvaranje, da otkriju lepote izraza i u formi i u sadržaju. Ne samo za sebe, nego i za čitaoca, za ceo naš narod. U isti mah postoji tako isto velika potreba da se upoznaju i oni drugi. Među našim piscima pominje se svaki čas Sartr, a ruku na srce, još niko nije seo da objasni sebi i drugima šta je to egzistencijalizam. Valja poznati ne samo ono čime se možemo inspirisati, nego i ono čega se treba kloniti.

Šta danas znamo o savremenoj literaturi Francuske, Italije, Nemačke, Engleske, skandinavskih zemalja? Vrlo malo! O bujnoj književnosti Amerike, osobito južne? Ništa!

Isto tako treba povesti računa i o golemom kulturnom nasleđu koje nam pruža svet. Antika, renesansa, osamnaesti vek, istočne mudrosti, sve to treba poznati i dati prilike da i ostali, ne samo pisci, saznaju. Naša književnost je bez mnogih tekstova koji su kvintesencija mudrosti, morala i kulture čovečanstva. Vasa Stajić je godine 1912 napisao da je naša knjiga već na tolikom stupnju da naš čitalac, i ne znajući drugoga jezika, može postati potpuno obrazovan čovek. Da li je to istina? Da li možemo biti bez Herodota, Aristofana, Lukrecija, Plutarha, Montenja, Voltera, Rusoa, Getea, potpunog Šekspira, Molijera, Puškina? Ne verujemo. Nikako!

Kultura nijednog naroda ne može biti bez kontakta s tekovinama prošlosti i bez veza s kulturom drugih naroda pa ni književnost kao jedna od najznačajnijih manifestacija kulture.

Ovo su nesumnjivo obične i očevidne misli. Reći će se možda i da su bezpredmetne; kazaće se da su naši pisci i u kontaktu s literaturama sveta i da se u našoj književnosti stalno i sistematski popunjavaju praznine.

Dobro bi bilo da je tako. Ali nama se čini da toga kontakta i posredništva još nema toliko koliko bi trebalo da bi svi veliki zanosi, misli, suštine svetske kulture postali zaista naši, a naša književnost deo svetske. Zasad samo vidimo da država radi na tome, dajući nagrade za prevode i podstičući izdavače da ih objavljuju, ali se pisci, oni pravi stvaraoci, majstori našega jezika i znalci tuđega, slabo odazivaju, nego ostavljaju to najčešće slučajnim prevodiocima-pečalbarima.

U više mahova pozivao sam neke drugove, srpske i hrvatske pisce, da prevedemo Puškina, podelivši zadatak slično onome što rade Slovenci. Vrlo suptilni stih »Evgenija Onjegina« premaša moje moći; mislio sam da će drugi to bolje izvršiti. Čuli smo pritom mišljenja da prevođenje smeta originalnom stvaranju. Šta je, međutim, smetalo Bodleru što je preveo Edgara Poa, Župančiču što se bavio Šekspirom ili Zmaju što je prepevao »Ifigeniju na Tauridi« i tolike druge pesnike? U vezi s tim neka mi je dopušteno i jedno pitanje: Zašto je zastalo objavljivanje Šekspirovih dela? Ako to ne postižu dvojica, neka učine trojica ili čitava ekipa.

Dužnost je naših književnika da kontakt sa stranim književnostima što šire i dublje ostvare, najpre zbog svog ličnog usavršavanja, a potom zbog čitalaca, naročito zbog omladine i budućih naraštaja.

Božidar KOVAČEVIĆ

Jevrejka s Bjelava

BALADA

Drugu Isaku Samokovliji, koji je ovaj motiv obradio u prozi (»Književnost«, 7—8, 1950, Davokova priča o živoj istini)

Ja vidjeh oči tvoje, o Behara,
još dok si bila sarajevska pralja.
Kazivale su one, pune žara:
Težak je život, al živjeti valja!

Čudesne zrake sa tvojeg su lica
plamtjele ognjem unutarnjeg sjaja.
Tinjahu samo sjenke trepavica
i mrki nabor što obrve spaja.

Bila si mati, pralja, nadničarka,
obična žena iz predgrađa mala,
al snaga neka neshvatljivo žarka
iz srca tvoga ključat nije stala.

U mnoštvu svijeta, pokraj drevna mosta,
gdje jošte ječi pucanj u krvnika,
samotan slikar ko zapanjen osta
spaziv ljepotu tvog priprostog lika.

U oči tvoje zagledav se dublje,
on shvati snagu, što u njima spava...
Behara, ti si dalje prala rublje
svud znana već ko »Jevrejka s Bjelava«,

To bješe davno... — kao u romanu.
Al smrt već tada kucaše na vrata!
Još dočitao nisi zadnju stranu,
a već si grezo u vrtlogu rata.

Aj, što da nižem uspomene teške:
vješala, pljačke, požare i jame.
Romaniju sam tada prešo pješke
da stignem istom na početak drame.

I gradu tvome dospjevši na dveri,
sa žudnjom luke nakon brodoloma,
u kacigama nađoh divlje zvijeri,
krvavu hajku, pakao pogroma.

I ma gdje staneš: jauci i krici!
Ma kud se makneš: žbir za tobom kroči!
Čudo li onda, što nedužnoj slici
bajonetima iskopaše oči?

Ne znajuć, valjda, da im zločin zbori
o strahu ispred umjetničkog kista,
zgaziše čizmom djelo, što ga stvori
slikar u času nadahnuća čista.

A na te, živu, koja bje tek majka
što pere, krpi, tavori i sprema,
na te se takva podignula hajka,
te koga stigne — povratka mu nema.

I ne vrati se... Tužna epopeja.
Sramote pečat na neljudsko doba.
Klanica ljudska. Pokolji Jevreja.
Zgarišta. Jame. Krvav krik iz groba!

Jevrejka, dakle — mišljah s tugom — žrtva!
(A žrtvama se kod nas ne zna broja.)
No gle, Behara živi! Nije mrtva,
jer nema smrti ljudske za heroja.

S Bjelava pralja, proleterka, Mati,
sred logora osvjetla lice rodu —
u borbu stavši porobljene zvati
za život nov, za pravdu i slobodu.

Pucajte! — viknu koljačima žena
spazivši gdje se hvataju pištolji —
no znajte, zvjeri: krv će prolivena
ko sjeme rađat pokoljenja bolja!

I pade nice sa stisnutom pesti
Behara, zvana Jevrejka s Bjelava,
al osta svima živa još u svijesti
njezina slika, njena draga glava.

Ja vidjeh oči tvoje, o Behara,
još dok si bila sarajevska pralja,
no sad mi zbore s mnogo više žara:
Teška je borba, al borit se valja!

Gustav KRKLEC

Neki karakteristični momenti sovjetskog neopragmatizma

Mihailo Marković

Jedna od najbitnijih karakteristika pragmatizma kao pogleda na svet uopšte, a posebno one njegove forme koja se čvrsto ukorenila u sovjetskoj nauci i umetnosti, jeste krajnji prakticistički subjektivizam, koji prekida svaku vezu sa stvarnošću gdegod mu je to potrebno i korisno.

»Jedna ideja je istinita utoliko ukoliko se veruje da je korisna po naše živote«.

»... Šta bi bilo bolje za nas da verujemo? Ovo veoma mnogo zvuči kao definicija istine«.

»... Ako teološke ideje dokažu da imaju vrednosti za stvaran život, one su za pragmatizam istinite u tome smislu što toliko vrede«.

Tako je pisao još 1907 godine otac pragmatizma Viljem Džems (Džems — Pragmatizam, str. 49—50). Naravno, ovo proglašavanje za istinu svega što je korisno, što u praksi donosi uspeh, bez obzira koliko odgovara i da li uopšte odgovara činjenicama same stvarnosti, moralo je neobično da se svidi američkim biznesmenima, kao i njihovoj sabraći širom sveta.

Nije čudo što su i vodeći ljudi u Sovjetskom Savezu, tražeći ideološko opravdanje za svoju kontrarevolucionarnu, hegemonističku praksu, morali da otstupe od dijalektičkog materijalizma baš u pravcu pragmatizma. Pragmatizam sa svojim prakticizmom, sa svojim proglašavanjem svega što je korisno za istinu, sa svojim proizvoljnim subjektivno-idealističkim konstrukcijama stvarnosti iz »želja«, »vere«, »životnih potreba«, »viših ciljeva« itd., upravo je takva teorija po kojoj svi begemonisti, osvajači i eksploatatori nužno postupaju i u njoj traže teoretsko obrazloženje svojih prljavih poslova — bili toga svesni ili ne, hteli to oni subjektivno ili ne. Ne saznaje se stvarnost i zakoni njenog razvoja onakvi kakvi su, već se proizvoljno, subjektivistički konstruišu iz glave (iz želja, iz interesa, iz tzv. »viših ciljeva«). Stari Viljem Džems, Džon Djuj, Ralf Peri, Širer i drugi učitelji višestruko su prevaziđeni od svojih učenika. Nikad oni nisu uspeli da razviju takvo bogatstvo fantazije u izvrtanju stvarnosti. I ono u čemu su naročito zaostali, i pored toga što je pragmatizam već u svom američkom izdanju bio najlicemernija, najdemagoškija filozofija s kojom se ikad svet upoznao, to je što nikada nisu uspeli da svojim lukavim koketiranjem s demokratijom, svojim tipično buržoaskim liberalizmom, svojom pseudokritikom izvesnih manje bitnih nedostataka kapitalističkog društva — postignu tako visok stepen demagogije, nikad nisu uspeli da postignu takav uticaj na mase — kao njihovi sovjetski, informbiroovski učenici. Ispod marksističke fraze koja se izdaje za jedino autentičnu jedino ortodoksnu — najodvratnija laž, najčistiji subjektivni idealizam — tako čudovišne sprege zaista nije bilo u istoriji nauke i filozofije.

Nigde se tako dobro ne vidi do koje mere mogu biti fantastične, proizvoljne, subjektivističke konstrukcije stvarnosti koje u svojim glavama pletu sovjetski pragmatisti, kao na primeru odnosa prema našoj zemlji. O tome je drug Kardelj ovako govorio na svečanom zasedanju Slovenačke akademije znanosti i umetnosti (1949 godine):

»Čim su mudraci u Sovjetskom Savezu rekli da u Jugoslaviji nema socijalizma — njega i po mišljenju sovjetske nauke jednostavno nema, bez obzira na to šta govore objektivne činjenice. Celokupna sovjetska društvena nauka nije se latila ispitivanja objektivnih činjenica o Jugoslaviji, nego naprotiv, — sholastičkog prikupljanja citatoloških »dokaza« da u Jugoslaviji nema socijalizma«.

Do danas su sovjetski propagandisti — uključujući tu i sovjetske umetnike — uspeli da u svojim glavama iskonstruišu čitavu jednu nepostojeću državu sa izmišljenim društvenim odnosima, državnim oblikom itd. do »najkonkretnijih činjenica«. Njima se ne sviđa objektivna stvarnost nove Jugoslavije, jer ta stvarnost i njen razvoj ne samo da dokazuju da je laž i podlost sve što se tamo govori, piše i čini u odnosu na Jugoslaviju, već najozbiljnije uzdrmava same temelje čitavog već utvrđenog sistema, ruši čitavu politiku koja se već godinama vodi, a zajedno s tom politikom i one koji je vode.

Zato oni takvu, socijalističku stvarnost Jugoslavije ne priznaju i u svojoj monstruoznoj propagandi, za domaću upotrebu i za izvoz — ukidaju je! Oni žele drukčiju stvarnost u Jugoslaviji, koja će potpuno potvrđivati tačnost njihovih predviđanja da će Jugoslavija bez njihove »pomoći« i »podrške« postati buržoaska država, i koja će opravdati njihove postupke prema toj zemlji.

S druge strane, sovjetska stvarnost prikazuje se u krajnje idealizovanom vidu. U celokupnoj sovjetskoj štampi govori se o životnoj stvarnosti u SSSR-u gotovo isključivo otužnim jezikom superlativa, hvalospeva, glorifikacija. Sovjetski život proglasili su estetičari idealom lepog. U njemu nema protivurečnosti, antagonizama, nerazvezanih čvorova. Daleko ispred svih drugih naroda penje se sovjetski narod »blistavim vrhuncima komunizma«. »Slično jarkom suncu, SSSR, pod rukovodstvom velikog Staljina, svojim životvornim zracima osvetljava nastupanje istinskog proleća čovečanstva — komunizma«. (Stepanjan — Neodoljivo kretanje ka komunizmu, Vaprosi filozofii br. 2, 1948, str. 95).

Sovjetska država, na primer, ideal je demokratičnosti. Međutim, mnoge činjenice govore o suprotnom: o teškoj birokratizaciji, o ponovnom uvođenju smrtne kazne, o mnogobrojnim slučajevima surovog obračunavanja s ljudima koji se usude da kritikuju neku vodeću ličnost ili zvanični partiski kurs po političkim i kulturnim pitanjima, o mnogobrojnim slučajevima zavođenja prave oligarhije u raznim ustanovama i društvenim organizacijama. Uostalom daćemo reč samim sovjetskim ljudima. Na savetovanju sovjetskih muzičara, na primer, koje je CK organizovao 1948, bilo je nekoliko takvih istupa na koje vredi obratiti pažnju.

Gorodinski:

»Postavilo se ovde pitanje: šta je kod nas oligarhija ili demokratija? — Kod nas je pravi manastir kuda vrlo slabo doleću vetrovi živog života i udarање društvenog pulsa. Naša beda je u tome što smo mi, zatvorivši se u taj cehovski manastir, dozvolili da se stvori vrlo gadno generalstvo (glas iz sale »igumanstvo!«)

Hačaturjan:

»Kod nas se stvarno obrazovao nekakav generalitet. Taj generalitet očigledno se do izvesnog stepena odvojio od kompozitorske mase. Odraz toga je što se u štampi pominje samo nekoliko imena«

Livanova:

»Malo je reči da stvari kod nas ne stoje povoljno, — stvari stoje katastrofalno. Gore stanje teško je pretstaviti. Stvorio se nepisani nepojmljivi zakon: i u Savezu sovjetskih kompozitora i u »Sovjetskom iskustvu« i u žurnalu i u pozorištu u svojstvu konsultanata istupa jedan isti ograničeni krug ljudi.«

Zaharov:

»Nigde ni u Savezu kompozitora, ni u konzervatorijumu, ni u drugim muzičkim organizacijama ne može se go-

O nekim protivrečnostima jedne kritičke trilogije

Piše:

(Crtež Džumhura)

Čedomir Minderović

U svojoj trilogiji (»Protiv kritike po svaku cenu«, »Malo argumentacije uz jedan članak« i »Još malo argumentacije uz jedan članak«) M. Bogdanović otkrio je u »Književnim novinama« niz karakterističnih pitanja naše kritike, proklamujući devizu — »Protiv kritike po svaku cenu«.

Strogo uzev, ako bismo sudili po kodeksu primenjenom u trilogiji na V. Afrića, S. Bajića, D. Matića, B. Čiplića, E. Koša i druge, ne bi se baš mogle reći da taj naslov-deviza izražava dovoljno precizno misao koja je inače nesumnjivo jasna, jer je evidentno da M. Bogdanović ne može biti protiv kritike, a najmanje može biti protiv kritike po svaku cenu. I ta pretpostavka, odnosno činjenica, jedino i može precizno da objasni ono što se ustvari htelo reći — da je M. Bogdanović protiv jedne određene vrste kritike, protiv »kritike po svaku cenu«, protiv »kritike radi kritike«, protiv »kritikantstva« — kako je to jednom rekao V. Gligorić i dalje, već prema trilogiji, protiv »kritike koja nije pravedna, koja nije pravilna, koja je proizvoljna, koja je pisana bez dara i autoriteta, koja je vrlo često više optužnica nego li kritika, više parnički akt itd., protiv kritike koja je produkat »sve veće nebrižljivosti i neodgovorne lakoće i površnosti«. I u otporu, u borbi protiv takve kritike nemoguće je ne biti solidaran sa M. Bogdanovićem. I preciznijom i iscrpnijom analizom takvih pojava u našoj kritici i M. Bogdanović i drugi naši kritičari nesumnjivo bi u značajnoj meri doprineli da se takve pojave što manje javljaju i da imaju što manje dejstva i na pisce i na čitaoce.

Ali — trilogija započinje konstatacijom da »posle dugotrajne i uglavnom opravdane povike na nedovoljnost naše kritike posle, opšte i oštro postavljene dijagnoze da naša kritika boluje od neke vrste organske insuficijencije, mi danas imamo obratnu pojavu, da se kritike pišu, da se pišu mnogo i da ih piše svako«. A u »argumentaciji za konstataciju i tezu« o tome (ne zvuči li ova rečenica iz trilogije slično kritički navedenoj »i ovo poslednje je uspelo Miri Pucovoj«, M. Bogdanović tretira V. Afrića, S. Bajića, D. Matića, B. Čiplića, E. Koša i R. Ilića.

U celoj trilogiji, čini mi se, ima jedna opšta, vidna protivrečnost — očekuje se, na osnovu teme, obračun sa »kritikom po svaku cenu«, obračun nesumnjivo nužan i poželjan ,pa u tome pogledu i sa »autoritetima oslonjenim na sigurnost suda i temeljno znanje, na kulturu i ukus« u isto tolikoj meri koliko i sa još neafirmisanim kritičarima a i »kritikantima«. Reč je bila o jednoj moralnoj, odnosno nemoralnoj kategoriji kritičara uopšte, o osudi »kritike po svaku cenu« ukoliko ona egzistira u našoj literaturi. Međutim, osvrćući se po pštoj liniji zameraka« (ne zvuči li i ova rečenica iz trilogije, makar samo i formalno, slično onoj kritički navedenoj «Gledati na filmu očima kojima se gledaju pozorišne režije potpuno je pogrešno i prema tome nemoguće je doneti po njoj i pravilnu analizu«), M. Bogdanović se ustvari najvećim delom zaustavlja na jezičkim i stilskim slabostima jednog određenog broja autora.

Navešću još jednu protivrečnost.

Dok prvo tvrdi, čak i sa izvesnim revoltom, koji bi nesumnjivo trebalo iscrpnije obrazložiti i opravdati, da se danas »kritike pišu, da se pišu mnoge i da ih piše svako«, u drugom delu istog stupca, u prvom delu trilogije, ovoga puta sa prizvukom izvesne rezignacije, M. Bogdanović piše:

»Naša kritika i nedovoljna kao što je — ovu odgovornost i lično priznajem — itd.«.

Kako ovu protivrečnost prosuditi po njegovom kodeksu, po njegovim koncepcijama?

Mislim da su i protiv ovakvih pojava nužni otpor, borba — dalje razvijanje principijelne, stvaralačke diskusije, kojoj su u svakom slučaju doprineli i članci M. Bogdanovića koji sačinjavaju njegovu trilogiju »Protiv kritike po svaku cenu«. Ali ta diskusija ne može da polazi sa stanovišta da kod nas postoje »malobrojni pozitivni izuzeci kod kojih se nesumnjivo javlja kritičarski smisao i dar«, jer naš književni život i proces njegovog razvitka i raščenja dokazuje suprotno — dokazuje neodrživost takvog stanovišta, iako sadrži i negativne pojave, ostatke i štetne izdanke koje delom, u svojoj trilogiji, navodi i M. Bogdanović.

Zbornik bosansko-hercegovačke proze

Velibor GLIGORIĆ

Izdavačko preduzeće Bosne i Hercegovine »Svjetlost« pružilo je mogućnost čitaocima da se bliže upoznaju sa književnim radom bosansko-hercegovačkih pisaca, od kojih su pojedinci do sada objavljivali svoje književne radove samo u lokalnim časopisima i lokalnim listovima. Zbornikom se dobila jedinstvenija i celovitija slika stvaranja savremenih bosansko-hercegovačkih prozatera. No da bi se čitalac još potpunije upoznao sa tim stvaranjem, trebalo mu je od strane redakcija dati više objašnjenja o kriterijumu pri odabiranju radova za zbornik i više konkretnih podataka o prilozima koji su uneti u zbornik (kada su i gde prvi put objavljeni). Predgovor koji je dao Salko Nazečić pisan je u sasvim drugom smeru, da prikaže u opštim linijama stanje stvaralaštva bosansko-hercegovačkih pisaca i njihov odnos prema našoj savremenosti.

U zbornik su unete pripovetke »Priča o kmetu Simanu« Ive Andrića i »Majka Milja« Branka Ćopića (o ovoj prozi smo pisali u »Književnim novinama«), pripovetke koje bi po kvalitetima i značaju nesumnjivo ušle, pri najužem izboru, u antologiju savremene jugoslovenske proze. Odvaja se lepim kvalitetima i pripovetka Isaka Samokovlije »Đerdan« koja deluje vrlo potresno realističkim izlaganjem uzbudljive atmosfere u kući deteta koje se smrtno razbolelo i koje strada od zverstva četnika, srdačnom i duševnom ljudskom toplinom koju unosi u priču osećajan pisac, ujedno i brižni lekar čija životna iskustva sadrže u sebi viđenja i doživljenost porodičnih i ličnih tragedija. Da bi ova pripovetka dobila punije literarno jedinstvo i potrebnu joj ravnomerniju literarnu snagu u životnoj i umetničkoj ubedljivosti, pisac bi, po mome mišljenju, mogao da još posveti pažnju obradi onih mesta koja govore o rastrojstvu majke i učešću lekara u tragičnom prizoru zverstva četnika — da bi se uklonilo izvesno razvlačenje u izlaganju tragedije i ona zgusnula u poentu (tu je naročito nužna dublja psihološka interpretacija priče matere o strahoti zverstva koju je doživela). Ova pripovetka po svojim kvalitetima zaslužuje pažnju čitaoca, kritike i izdavačkih preduzeća.

»Čovjek iz tri carevine« Skendera Kulenovića je satirična proza u kojoj je obrađen motiv iz vremena kada su se širile zlonamerne tendenciozne glasine od strane poturčene buržoazije. Ova proza je pisana u specifičnom žaru, svojstvenom Skenderu Kulenoviću, sa udubljavanjem u psihologiju primitivnog čoveka, sa živim izlaganjem bogatstva narodnog duha i naročito jezika, koje se ne zahvata po površini, sa realističkom tendencijom za vernim prikazivanjem života i pripovedačkim razvijanjem satirične koncepcije, tako da satirična tendencija ove proze nije nametnuta i forsirana, ma da je u krajnjoj liniji osetna njena prigodna vezanost za izvesne situacije koje su danas iza nas.

Pripovetka Marka Markovića »Od sumraka do zore« je sadržajna, po načinu izlaganja lika i razvijanju radnje u onom nastojanju velikog dela naših proznih pisaca posle oslobođenja da subjektivnim zalaganjem istaknu patriotizam i viteške vrline našeg čoveka za vreme okupacije. U pripovetci ima i feljtonske konstrukcije, nedovoljne ubedljivosti u motivaciji osnovnih radnji i zbivanja (naročito u pogledu veza Dragana i Brke, — jedna od osnovnih tendencija pisca da pokaže bratimljenje rodoljuba u opasnosti nije se organski uskladila sa prikazom događaja). No, s druge strane, pokazuju se i u ovoj pripovetci jaki kvaliteti proze Marka Markovića koji njegovom stvaralaštvu daju posebno mesto, a nalaze se u vernom i slikovitom prikazu ambijenta koji čini osnovicu na kojoj se radnja razvija, u kvalitativnoj razvijenosti pripovedačkih sredstava, realističkom odbiru fakata, u stilu u kome ima jedre izražajnosti i misaone sažetosti. Bilo bi nesumnjivo vredno i korisno da se čitaoci upoznaju sa literarnim radom Marka Markovića, da se izdavačka preduzeća zainteresuju izborom njegovih radova među kojima, verujem, ima izrazitijih za njegovo stvaranje, nego što je ovaj u pripovetci »Između ponoći i zore«.

Gotovo ceo zbornik sadrži radove sa obradom motiva iz narodnooslobodilačke borbe. Jedan određih izuzetaka je pripovetka Novaka Simića »Povratak Marka Miškovića« u kojoj je obrađen motiv iz vremena neposredno posle prvog Svetskog rata. Simić prikazuje u toj pripovetci propadanje bosanskih nacionalnih boraca, onih koji nisu hteli da postanu oruđa hegemonističkih kapitalističkih vlada monarhije. Simić impresivno prikazuje surovi i mračni ambijent propadanja čoveka koji se odao piću, razbijene odnose u porodici, daje žive likove, teži da se unese u njihove duševne patnje. Oseća se ovde na Simićevom pripovedanju jak uticaj ruske klasične literature u susretu dečka sa starcem koji prodaje alvu i u sažaljenju nad njegovom bedom, u samoubilačkom bunilu čoveka koga su otrovali život i piće, u njegovoj fiksideji »kad mene više ne bude, oni će bolje živjeti«, u unutrašnjim samooptužbama žene koja je postala mučenica kraj pijanog muža, uticaj pod čijim utiskom izvesni prizori u pripovetci dobijaju izgled književne stilizacije.

Hamza Humo je pisac koji ima veliki broj književnih dela u svom stvaralaštvu. Nesumnjivo je teško i nemoguće (kao i kod drugih starijih predratnih pisaca) prosuditi njegovo stvaralaštvo na osnovu jedne pripovetke i to pripovetke u kojoj je obradio savremenu tematiku, motiv iz narodnooslobodilačke borbe. Pripovetka »Kad tutnji iza brda«, objavljena u zborniku, sadrži izvesne njegove osobine u prisnom osećanju i poznavanju života i stvarnosti koju opisuje. Lik samoživca i izdajice gazda-Ivana je realan i životan u pripovetci. Realno su prikazani i njegovi odnosi prema četnicima i narodu u vreme okupacije. No u pripovetci ima i znatnog pretrpavanja nevažnih detalja koji nisu prešli u umetničko transponovanje. Takođe i književnog konstruisanja naročito kada su u pitanju pozitivni ljudi iz naroda kao što je stari Mijat, njegovog lika i njegovih sukoba sa gazda-Ivanom.

O pripovetci Gojka Banovića »Telal Redžep« pisao sam u »Književnim novinama« povodom njegove zbirke pripovedaka, zadržavajući se poglavito na njenim kvalitetima. U Zborniku gde je ona u zajednici sa pripovetkama kao što su »Priča o kmetu Simanu« Ive Andrića, »Majka Milja« Branka Ćopića, »Đerdan« Isaka Samokovlije, rastu i zahtevi prema njoj. Da bi dobila punije pripovedačko jedinstvo i oslobodila se izvesne feljtonske konstruisanosti prigodnog karaktera koje ima u drugom delu, naročito u završnom, smatram da bi bilo dobro kad bi pisac uzeo u ponovnu pripovedačku obradu motivaciju približavanja telala Redžepa narodnooslobodilačkom pokretu, njegovog unutrašnjeg doživljavanja oslobođenja od ponižavanja i oslobođenja od osećanja poniženosti u realnije datom, dubljem kontaktu sa pokretom (praznina postoji između prvog i drugog dela). Plastičnost prikaza licemerstva visokog klera, njegove izdajničke povezanosti sa okupatorom i dušmanske okrutnosti ispod lažnog čovekoljublja u crtici Emila Petrovića »Dve posete« dobila bi jaču sugestivnost kad bi prikaz posete starice bio oslobođen izvesne feljtonske melodramatičnosti.

U pripovetci Mehmeda Selimovića ispoljena je sposobnost pisca da prikaže karakter i to sa njegove unutrašnje strane, psihološkom analizom. Tu sposobnost čini snaga opservacije pisca koji pokazuje živu radoznalost prema složenosti ljudske psihe. On nije pošao da prikaže čeličnog borca rukovodioca u narodnooslobodilačkoj borbi uobičajenim metodom u kome dolaze do izraza jaka subjektivna raspoloženja afektivne prirode. Manje je u ovoj pripovetci ispoljena sposobnost pisca za razvijanje fabule, akcije. Akcija je data uglavnom opisno, kao u memoarskoj prozi.

Erih Koš nije pretstavljen u zborniku u njegovom najboljem pripovedačkom dometu. Redakcija je išla za tim da u zbornik unese ne samo radove pisaca koji vode poreklo iz Bosne i Hercegovine, nego da ti radovi budu posvećeni izrazito bosansko-hercegovačkom ambijentu (to se vidi i u izboru proze Skendera Kulenovića). Da bi došli do punijeg izraza kvaliteti proze Eriha Koša, trebalo bi objaviti, na primer, kada je reč o zborniku u čijem sastavu se teži za probranijim kriterijumom, pripovetku »Bâba Kartara«, no ona je iz sasvim drugog podneblja. Pripovetka »U pećini«, objavljena u zborniku, spada u prozne crtice, krokije Eriha Koša, one sa bizarnim i apartnim motivima, u kojima su skicirani zanimljivi literarni momenti, oni koji ne sadrže dublji i širi zahvat u život. Redakcija je mogla naći jači izbor proze Eriha Koša u njegovoj zbirci »U vatri« kad je htela da ostane dosledna u sastavu zbornika na bosansko-hercegovačkom terenu.

Redakcija nije bila dosledna na pitanju unošenja književnog rada pisca Dušana Đurovića u ovaj zbornik. Đurović nije pisac koji vodi poreklo iz Bosne i Hercegovine, već iz Crne Gore, a njegova proza nije samo ni poglavito iz bosansko-hercegovačkog podneblja (redakcija je verovatno unela njegov rad u zbornik zbog toga što je on sad član udruženja pisaca u Sarajevu). Đurović nije ni najsrećnije zastupljen u zborniku pripovetkom »Inženjer Šmit«. Ova pripovetka u svojoj fabuli i izlaganju radnje nosi karakteristike koje su već isticane, kada je reč o onoj literaturi koja sebi postavlja uske, dnevne zadatke prigodnog karaktera ,kao što su na primer da razvija budnost u masovnim akcijama prema saboterima, da pohvaljuje one koji uđu u trag saboterima, da se borba za ostvarenje kakvog plana izgradnje veže za opasnost diverzantske akcije klasnog neprijatelja. Usled toga u pripovetci nemotivisanost neprijateljskog podzemnog rada inženjera Šmita odvela je u shematično prikazivanje sukoba i likova koji učestvuju u sukobu. Te vrste shematičnosti sadrži i crtica »Čobanin zadružnog stada« Sukrije Pandža. Đurovića je trebalo zastupiti kakvim drugim njemu svojstvenim književnim radom, kao što je trebalo zastupiti sa kakvim drugim radom Veru Obrenović-Delibašić, jer se iz odlomka »Iz Gojkovog dnevnika« ne mogu videti njena svojstva kao proznog pisca.

Zvonimir Šubić pretstavljen je u zborniku anegdotom »Bez krivice kriva«, anegdotom koja sadrži dramatičnu emotivnu materiju i psihološku interesantnost, ali koja očekuje i traži širu pripovedačku obradu.

U zbornik su ušli i odlomci iz dnevnika o narodnooslobodilačkom ratu Rodoljuba Čolakovića (»Preko Konjuha«), Slavka Mićanovića (»Preko Save«) i Steve Popovića (»Prve puške iz Majevice«). U odlomku »Preko Konjuha« mogu se osetiti kvaliteti prirodnog, širokog i ljudskog pripovedanja Rodoljuba Čolakovića, u odlomku Slavka Mićanovića osetiti pripovedačka sugestivna snaga u izlaganju proživljavanja emotivnih, dramatičnih probijanja na cilj. U odlomku Steve Popovića izražena je tendencija da se dokumenti o narodnooslobodilačkoj borbi daju u pripovedačkoj obradi.

Od mlađih pisaca zastupljeni su u zborniku Risto Trifković, Mladen Oljača, Ahmet Hromadžić i Emilija Stijačić. Risto Trifković u pripovetci »Ljudi u odredu« uspeo je da realistički prikaže povezanost ljudi u borbi, a da to ne bude knjiška konstrukcija, rađena po postavljenim tezama. Radnja se odvija prirodno, životno ubedljivo, tako da odnosi između trojice drugova ne dobiju izgled idilizacije, ma da je mestimično zanos piščev subjektivni stav prema što jačem isticanju pozitivnih ljudskih svojstava prikazanih ličnosti. Pripovetka »Vojnička puška« Mladena Oljače je slikovita u prikazu borbe naroda sa izdajnicima u iznošenju uzbudljivih momenata iz ustanka Kozare. Pripovetka Ahmeda Hromadžića »Draginja« dala je skicu oružanog učešća u borbi devojke iz naroda, a crtica Emilije Stijačić »Ipak će biti«, emotivnu skicu ustaškog razbojništva. Obe skice sadrže u većoj meri jako naglašenu subjektivnost pisca i književnu neodređenost.

Ono što je zajednička osobina bosansko-hercegovačkih proznih pisaca, izražena u ovom zborniku, to je vrlo živo pripovedanje, sa jakim osećanjem lepote narodnog jezika, čije bogatstvo su sačuvali u svome stvaralačkom radu. Oseća se kao zajednička osobina i težnja da budu bliski narodnom životu, živoj stvarnosti, da prikazuju čoveka iz naroda i da u njemu nađu lepote ljudskoga, plemenitog i velikog, ispoljenog u narodnooslobodilačkoj borbi. Njihova privrženost motivima iz narodnooslobodilačke borbe ima korena i u ovim svojstvima, a takođe i u doživljaju borbe koja se u dugom periodu razvijala na njihovom terenu, u njihovom podneblju. Narodnooslobodilačka borba je ostavila duboku impresiju u narodu i razumljivo je da su pisci prožeti ovom impresijom. No s druge strane pokazalo bi se izvesno zaostajanje literature ako bi se pisci zadržali samo na obradi ovakvih motiva.

Pada jako u oči loša oprema ovog zbornika. Spoljna strana knjige nema nikakav literarni izgled. Po njenom spoljnjem izgledu pre bi se moglo zaključiti da je to zbornik pravnih propisa i uputstava, nego zbornik literarnih radova. Ni tehničko uređenje unutrašnjih strana ne odgovara ozbiljnosti sadržaja i nameni ove knjige. Može se s pravom reći da je unutrašnje uređenje zbornika neuredno, neugledno i neukusno. U onakvom tehničkom uređenju, na onakvoj hartiji i prelomu strana, likovi pisaca izgledaju gotovo deplasirani. Neuredno se vidi i u njihovom izlaganju. Pored umetničkih crteža kao što su Ive Seremeta, Ismeta Mujezinovića i drugih slikara, nalaze se i crteži rađeni sa fotografija, pa čak i kabinetska fotografija (Novaka Simića). Lik Branka Ćopića dat je u crtežu kome nije naznačen ni tvorac. U tehničkom pogledu ovaj zbornik je jedno od najprimitivnijih i najzaostalijih naših izdanja po oslobođenju.

Raspored poznatih radova učinjen je bez nekog vidljivog opravdanja, a u beleškama može se naći da je »Večera« Skendera Kulenovića prikazana u Jugoslovenskom dramskom pozorištu (a ona je prikazana u Narodnom pozorištu) i, na primer, da je Oljača »urednik omladinskog, književnog časopisa »Omladina« u Beogradu«, a časopis sa takvim nazivom ne postoji u Beogradu.

(Crtež Fedora Vaića)

Tovariš

Tovariša dobili smo v razredu,
ki svojih staršev ni poznal nikoli,
pripoveduje le o padlem dedu
in glas mu trepeta ob težki boli.

Prijazen je in vsakomur ustreže
ter v svojem srcu ne pozna zavisti;
na vsakega ga lepo čustvo veže
in z njim smo si ko ene veje listi.

Le v časih se oči mu za iskrijo,
v junaški pesmi zaživi po po svoje,
spomini brdski se ob njej sprostijo,
iz svojih dni nam iz srca zapoje.

Tedaj vsi čutimo: srce njegovo
v domači zemlji živo korenini.
A spet ga zveže z nami čustvo novo,
spet je pri nas — in daleč so spomini.

(iz knjige »Izbrani listi«)

Vida TAUFER

voriti otvoreno i neposredno. Kad bi, na primer, u Komitetu za umetnost rekao neko oštru reč, to bi izazvalo pravu eksploziju.«

(Savetovanje muzičkih radnika sovjetske muzike u CK SKP(b), izdanje »Pravda« 1948).

U Sovjetskom Savezu se preko svake mere idealizira i do neba uzdiže moralni lik sovjetskih ljudi. Ta idealizacija ide dotle da se umesto živih, konkretnih ljudi konstruišu apstrakcije kojih u stvarnom životu nema — bar mi takve ljude nismo uspeli da otkrijemo u onima sa kojima smo dolazili u dodir. Znamo samo da se pravi čovek ne stvara tamo gde ljudi ne smeju otvoreno da govore ono što misle, gde postoje generaliteti po ustanovama i kolektivima i gde je potčinjavanje osnovna vrlina. Takva sredina i takva atmosfera zakonito stvaraju ljude s gumenom kičmom, slabiće, puzavce i karijeriste. Pustimo opet sovjetske kompozitore da govore.

Kniper:

»Savez to je mesto kuloarnih razgovora, to je mesto intriga i spletki a ne stvaralačka organizacija u kojoj su se ljudi skupili da stvaraju jedinstveno, veliko, istinsko delo. Ljudi u Savezu istupaju prema situaciji, često govore suprotno od onog što su juče govorili ili govore u zavisnosti od svojih ličnih ili prijateljskih obzira.

Hrenjikov:

»Sećam se dela Hačaturjana — koncert za violončelo i orkestar. Svi su tada govorili da je delo neuspelo. U Savezu kompozitora bilo je sazvano kritičko savetovanje povodom tog dela. Predviđen je referat. Referent je istupio, pri tom je više hvalio nego kudio. Zatim su pitali ko hoće da istupi u diskusiji. i nije se našao ni jedan čovek koji bi istupio s kritičkim primedbama povodom tog koncerta. To može biti samo među ljudima koji se uzajamno mrze, da ljudi zamenjuju istinu, iskrenu reč drugu nekim tajanstvenim ćutanjem. U kuloarima su svi govorili da je delo neuspelo, a u oči niko se nije osmelio da to kaže Hačaturjanu«.

Kniper:

»Nekoliko dana posle pojave Hačaturjanovog dela, očigledno neuspelog, koje su svi kudili po kuloarima — ono je bilo istaknuto za konkurs Staljinske premije. Glasalo je 11 ljudi, pri čemu je od 11 koji su glasali 7 bilo »za«. Tvrdim kategorički — ja znam gledište skoro svih drugova koji su glasali — da su od tih 7 najmanje 4 još juče grdili njegovo delo.«

Na sreću kompozitor **Kabalevski** nam objašnjava ovu misteriju sa Hačaturjanovim violončelnim koncertom:

»Nekoliko dana posle prvog izvođenja Hačaturjanovog koncerta pojavio se u listu »Kultura i žiznj« (organu CK SKP(b) za pitanja kulture i umetnosti — m. pr.) arhipohvalan članak na adresu tog dela. **A mi nismo navikli da posmatramo gledišta izneta u »Kulturi i žiznji« kao gledišta o kojima se može diskutovati** (podvukao M. M.) i, prirodno, pojava tog članka nije doprinela razvoju diskusije organizovane u Savezu.« (navedena brošura str. 129).

★

Sve ovo, naravno, ne govori mnogo u prilog tvrdnji o demokratičnosti sovjetskog života i visini moralnog lika ljudi koji su u takvoj atmosferi primorani da žive. Ovo tim pre što je dosad već obelodanjeno u našoj javnosti mnoštvo činjenica o ovakvim pojavama u sovjetskoj stvarnosti. Zanimljivo je još čuti šta misle sovjetski kompozitori o sovjetskoj kritici koja bi, kao što znamo, trebalo da ih vaspitava i doprinosi njihovom daljem pravilnom razvoju.

Serebrjakov:

»Kritičari neke kompozitore uopšte ne kritikuju ,mole se njima kao ikonama i to stvara nezdravu atmosferu »alilujštine«. Pišu uglavnom o onima koji su »izabrani«, koji su dobili Staljinsku premiju i u tim pisanjima uznose ih do neba.«

Deržinski:

»Kritičari gledaju koliko je moćan u datom trenutku kritikovani kompozitor. Ako je kompozitor moćan, pa se mogu pokvariti odnosi, to pišu o njemu dobro; ako kompozitor nije »u naklonosti« njemu se mogu spokojno rugati ili ga u krajnjem slučaju obići ćutanjem.«

Međutim, ima nažalost i još težih stvari od ovih kao što čujemo od kompozitora **Šebalina:**

»Ovih dana dobio sam pismo od jednog kompozitora koji je gluv na bazi skleroze — neki Zverjev. To pismo je direktan vapaj duše čoveka, prema kome se odnose s punom nepažnjom, može biti baš zato što je u takvom nesrećnom i teškom položaju. I stvarno, naša org. — komitetska mašina je takva da mu nikakve pomoći neće ukazati dok se ne umeša neko drugi sa strane. A eto, nije Zverjev sam u takvom položaju. I naravno, ni o kakvoj demokratiji u org. — komitetu ne treba govoriti. Naše rukovodstvo se otrgnulo, ako se može reći, od širokih kompozitorskih masa«. (Ibid. str. 81).

★

O ovakvim negativnim pojavama ne piše sovjetska štampa. Činjenice o njima mogu se naći uglavnom u materijalima sa nekih zatvorenih diskusija, u kojima u masi idealizatorskog i glorifikatorskog promakne i po neka poštena reč iz koje se jasno može sagledati i »druga strana medalje«. Sovjetska štampa, umesto ovakvim tugaljivim stvarima, radije se bavi fantastičnom idealizacijom stvarnosti, štampanjem umotvorina na temu »Prvi u svetu« (tako se zove jedna poema koju je nedavno u slavu navodnog pronalazača aviona Mažajskog ispevao sovjetski pesnik Sergej Vasiljev), stvaranjem kulta pojedinih rukovodilaca, obogotvorenjem Staljina itd.,

O ovim protivurečnostima, i te kako teškim i antagonističkim, ćute i sovjetski teoretičari. Ukoliko se uopšte bave pitanjem unutrašnjih protivurečnosti i zakona razvoja sovjetskog društva, oni isključivo »otkrivaju« »neantagonističke« suprotnosti (grad i selo, radnička klasa i seljaštvo, fizički i intelektualni rad itd.) ili se ograničavaju na fraziranje o takvim zakonima o kojima je već CK rekao svoju reč, kao na primer o »zakonu kritike i samokritike«. Takve protivurečnosti kao što je, na primer, ona između birokratije i radnih masa, između naraslih proizvodnih snaga i birokratsko-centralističkog načina rukovođenja proizvodnjom — oni ne vide niti smeju da vide.

Što se tiče umetnika, Partija u ime »krilatog realizma«, u ime parole »lepo — to je naš (sovjetski) život«, zahteva od njih apsolutnu afirmaciju i idealizovanje takvog života. Karakterističan je slučaj obračuna sa jednom književnicom — Kedrinom, koja je optužena za kosmopolitizam zato što je — kako pišu sovjetski estetičari Bjelik i Parsadanov, optuživala sovjetsku literaturu za »birokratski optimizam« i provovedala neophodnost borbe protiv »lakiranja«.

Kao dokaz njenog antipatriotizma pisci članka citiraju jedan odlomak iz kritike koju je Kedrina napisala o Aleksandru Tvardovskom:

»Eto ta težnja Tvardovskog — da pokaže sve čvorove naše stvarnosti razvezanim i sve protivurečnosti ukinutim — i jeste uzrok tome, što mladež u njegovim delima izgleda daleko bleđa od staraca. Tvardovski u svom slikanju života mlađog pokolenja sovjetskih građana polazi od te netačne pozicije da su sve životne protivurečnosti već razrešene sudbinom starijeg pokolenja.«

Vredan pažnje je način na koji se pisci članka — ne ustručavajući se ni od najbezočnijeg izvrtanja smisla ove nesumnjivo pravilne primedbe — obračunavaju sa svojom žrtvom:

»Dakle Kedrina poziva pesnika da slika buržoasku dvojstvenost u liku sovjetskog čoveka (!!) Kedrina bi htela da vidi u sovjetskoj literaturi reflektirajuće heroje prošlosti (!!), ljude iznutra načete, okrnjene, duhovno opustošene (!!!) i na taj put je gurala sovjetske ljude.« (Bjelik, Parsadanov).

A u istom članku navodi se sledeći tekst Malenkova sa Prvog zasedanja Informbiroa koji se označava kao idejna platforma borbe protiv kosmopolitizma:

»Sada agentura američkog i engleskog imperijalizma ne štedi snage da bi našla unutar SSSR-a oslonac za svoju špijunsku i antisovjetsku propagandu. Agenti inostranih obaveštajnih službi revnosno traže slaba i ranjava mesta među nekim nestabilnim slojevima naše inteligencije, koji nose pečat starog neverovanja u svoje snage i koji su zaraženi bolešću niskopoklonstva pred svim inostranim. Takvi ljudi lako postaju hrana za inostranu obaveštajnu službu.«

Takva je dakle »logika stvari« po mišljenju zvanične sovjetske umetničke kritike koju pretstavlja na primer jedan Parsadanov; voditi borbu protiv »lakiranja« »buržoaskog optimizma« znači — biti bezrodni kosmopolita, a to dalje znači — biti špijun inostrane obaveštajne službe.

Ostavljamo na stranu moral, poštenje, humanizam i ostale etičke kategorije ovakvog kritičkog postupka. Trenutno nas je, pre svega, interesovala veličina i forma pritiska koji se vršio odozgo na sovjetske »inženjere ljudske duše« da bi se naterali da u svojim delima iskrivljavaju i falsifikuju sovjetsku stvarnost da je idealizuju i stvaraju iz glave ,umesto da je odražavaju iz realnog života.

Naravno, sve je to tipično subjektivno-idealistički, pragmatistički postupak. Ovo proizvoljno konstruisanje stvarnosti u smislu njenog ulepšavanja i glorifikacije potrebno je sovjetskoj birokratiji uglavnom iz sličnih razloga iz kojih danas američka buržoazija veliča i uzdiže »američki način života«, »stopostotnog Amerikanca« proglašava idealom ljudskog bića, a američku naciju najsposobnijom i najvitalnijom na svetu, dostojnom hegemonije nad drugim nacijama. »Pragmatizam uopšte, po rečima samog Džemsa, polaže pravo na svoju osvajačku sudbinu (conquering destiny — Džems — Pragmatizam — str. 50).

Po toj bitnoj crti pragmatizma sovjetski neopragmatisti ne izostaju ni malo iza svojih američkih kolega i učitelja.

KRATKE VESTI IZ INOSTRANSTVA

Stendal, A. de Vinji, Humbolt i Tajaran (detalj sa gravure »Salon barona Zerera«, objavljene u »Porodičnom muzeju« 1857)

IZLOŽBA POSVEĆENA USPOMENI STENDALA U PARMI

Krajem septembra biće u Parmi priređena izložba posvećena uspomeni pisca »Parmskog kartuzijanskog manastira«. Na izložbi su sakupljeni Stendalovi rukopisi, retka izdanja njegovih dela, zatim portreti, minijature i gravure koje osvetljavaju odnose Stendala sa Italijom i Parmom. Svečanosti prilikom otvaranja izložbe prisustvovaće odlični poznavaoci Stendala Adela Luidi, Foskolo Benedeto i Žan Luj Vodoaje.

★

ISTORIJA ENGLESKE UMETNOSTI

Dž. Ivens objavila je u izdanju Oksfordskog univerziteta »Englesku umetnost, 1307—1461«. Ova knjiga pretstavlja deo velike istorije engleske umetnosti koju će u više svezaka štampati Univerzitet u Oksfordu.

★

LIRSKI PESNICI OD BLEKA DO HARDIJA

Odlični poznavalac engleske poezije H. J. C. Orirson izdao je antologiju »Lirskih pesnika od Bleka do Hardija«. U antologiju su unete i pesme manje poznatih pesnika kao što su Bedes Darli i pesnik-seljak Kler.

★

ENGLESKA MUZA

Autor antologije engleske poezije u šest svezaka O. Eltn objavio je ponovo pregled engleskog pesništva do 1930 pod naslovom »Engleska muza«. Pri izboru pesama Eltn je veću pažnju poklonio formi i sadržini pojedinih pesama, nego istoriskom razvoju poezije.

★

ŠEKSPIROV ZBORNIK

U Londonu je izašao iz štampe Šekspirov zbornik (Shakespeare Survey III). Tema ove ugledne godišnje publikacije je Šekspir kao čovek i pisac. Glavni članci u zborniku imaju za predmet: uticaj Šekspirove lektire na njegovo delo; diskusiju o najnovijim teorijama o hronologiji Šekspirovih dela; uticaj građanskih nemira 1607 na »Koriolana«itd. Zbornik takođe sadrži prikaze najznačajnijih pretstava Šekspirovih komada kao i pregled studija posvećenih velikom piscu u toku protekle godine.

★

MONOGRAFIJE BELGISKIH UMETNIKA

U Brislu izašla je iz štampe prva serija monografija belgiskih umetnika. Svaka sveska sadrži desetak stranica predgovora i dvadeset i četiri reprodukcije. Pisci monografija su istaknuti valonski i flamanski kritičari i istoričari umetnosti.

★

POZORIŠNI KOMADI LILIJANE HELMAN SNIMLJENI ZA FILM

Posle filma »Male lisice«, snimljenog prema istoimenoj drami Lilijane Helman, sada je preradena za film i njena drama »Komad šume«, oštra kritika američkog građanskog društva. U glavnim ulogama nastupaju Frederik Merč i En Blajt.

★

»OMNIBUS FILMOVI«

»Neobične priče« Edgara Alena Poa prenete su na film koji se sastoji od više epizoda. Reditelj filma, koji je snimljen u Parizu, je Žan Fore. Ovakvi filmovi od više delova, koji često nemaju veze među sobom po ličnostima i sadržaju, nazvani su na Zapadu »omnibus-filmovi«. Prvi ovakav film, sastavljen od šest raznih priča iz borbe protiv fašizma, snimio je 1945 godine Italijan Roselini pod naslovom »Paisa«.

U Engleskoj, nekoliko pripovedaka Somerseta Moama takođe je snimio u istom okviru, pod naslovima »Kvartet« i »Trio«.

★

FILM »ODISEJA«

Reditelj G. V. Pebst počeo je u Italiji snimanje filma u bojama, »Odiseja«, prema Homerovom epu. Ulogu Penelope igra Adviž Fejer. Pebst se nije mogao doslovno držati Homerovog teksta, jer bi se onda Penelopa pojavila tek pri kraju filma. Film se snima na ostrvu Iskiji kod Napulja, gde na prostoru od pet kvadratnih kilometara postoji ogromna raznolikost pejzaža, koja omogućuje prikaz čitavog Odisejevog putovanja.

★

FILM »RI BLA«

Francuski književnik Žan Kokto preradio je za film dramu »Ri Bla« od Viktora Igoa. Žan Mare nastupa u dvostrukoj ulozi Ri Bla i don Cezara od Bazana, a Danijel Darije igra ulogu kraljice. Film je režirao Pjer Bijon. Francuska štampa se naročito povoljno izražava o muzici filma koju je komponovao Žorž Orik.

★

FILM O MIKELANĐELU

Robert Flaerti, jedan od istaknutih svetskih reditelja, tvorac filma »Tabu« i »Eskim Nanuk«, završio je snimanje filma o Mikelanđelovom životu i radu. U filmu, koji nosi naslov »Titan«, prikazana su čuvena Mikelanđelova dela »David«, »Mojsije«, »Grob Medičija« i druga.

(Crtež Vere Lubarde)

Slobodan Galogaža:

„PUT U SVJETLOST"

★

Dečja poezija pokazuje epske tendencije. Lirska pesma koja je ubličavala doživljaj gubi se i sve se više pokazuje težnja da se obuhvati čitav jedan period života ljudi, gradova, sela i čitav niz problema. Zato je danas najčešći oblik priča u stihovima, pa još širi — poema koja često obuhvata problematiku toliko široku i obimnu da bi mogao da se napiše roman. Ta širina, s jedne strane, donosi veće obuhvatanje problematike, a sa druge strane, pretvara pesmu u razvučenu anegdotu, poetska ekspresija postaje bleda a stih aljkav, monoton i banalan, ma da se često pokušava da se razbijanjem i menjanjem ritma, ublaže i otklone nedostaci.

Poema zahteva i po svojoj formi i po sadržini mnogo više no jedna kratka lirska pesma — traži suvereno vladanje stihom, traži duboku i snažnu poetsku ekspresiju, traži snagu da se i formalno i sadržajno savladaju veliki planovi kompozicije i forme. Za to je potrebno i veliko iskustvo i unutrašnje bogatstvo izraza. Najzad taj oblik ne odgovara svakome pesniku i što bi mogao dobro poetski da kaže u lirskoj pesmi, to se u poemi pretvori u suvu, rimovanu prozu. Moglo bi da se postavi i pitanje: da li je to jedini put kojim treba da ide naša dečja poezija? To ne znači da treba napustiti veće pesme i poemu, ali isto tako dečji pesnici treba da neguju i kratke lirske pesme koje će deci da govore toplo i blisko o onome što vole i žele.

Velike forme koje se neguju u dečjoj poeziji neminovno nameću, pošto su to ustvari priče u stihovima, pouku koja nije uvek bliska deci, jer je data bez topline, obično slabim stihovima i banalno. Mi smo se posle rata oslobodili pedagoga — patentiranih pisaca za decu i pojavio se čitav niz dečjih pesnika i pripovedača koji imaju talenta, osećaju decu i umeju da im govore, ali je njihov put jednostran: svi hoće deci da kazuju kroz priče u stihovima i poeme.

Slobodan Galogaža u svojoj poemi za decu »Put u svjetlost« prišao je velikom problemu i pokušao da obuhvati čitav život našega sela, sve promene koje se dešavaju u njemu, sve suprotnosti koje se pojavljuju, i borbu koja se vodi za novi socijalistički život. Tu su na jednoj strani zadrugari, frontovci, pioniri i udarnici, a na drugoj kulaci, seoski bogataši i mlinar. Jedni se bore da izgrade uslove lepšeg života za sve, a drugi samo za sebe. U toj borbi pobeđuju oni koji grade život za sve: osniva se radna zadruga, podiže električna centrala, selo dobija svetlost i nagoveštava se da će se izgraditi zadružni dom.

To je ideja Galogažine poeme »Put u svjetlost«. Ona zaista daje našu stvarnost, jer obuhvata gotovo celokupnu problematiku sela. Širina motiva imponuje kad se pročita poema; pesnik nije bežao od problema već naprotiv tražio je probleme, gomilao ih je i hoteći da napravi jednu veliku fresku života sela koje se menja u novim uslovima. Ali taj veliki motiv traži i veliku formu i veliku kompoziciju i snažnu poetsku ekspresiju.

Mi smo podvukli da je Galogaža široko obuhvatio život sela, ali on je u poemi slikao crno-belo, u njegovom selu gotovo nema borbe, napredni ljudi su za sve što je dobro, oni osnivaju zadrugu, podižu centralu, itd. Sa druge strane, kulaci su crni i slikani su banalno. Mnogi podaci koji su dati nisu poetski oživljeni, jer nisu vezani za čoveka koji je gradilac toga novog života, već apstraktno za pionire, zadrugare itd. I tako umesto da doživimo čoveka, mi imamo opšta mesta koja su nam poznata iz štampe. U poemi nije dovoljan podatak već se traži doživljaj ,umetničko oživotvorenje, Galogaža daje veliki broj činjenica, ali njegova poema deluje u celini hladno i suvo, jer ljudi i događaji nisu poetski oživljeni. Galogaža to oseća i na nekoliko mesta pokušava da imenima pionira oživi akcije o kojima priča; ali ,kao što je Savez pionira apstrakcija tako su i imena pionira koja pominje samo imena, a ne živi pioniri. U većini slučajeva govori se uopšte o događajima i oni nemaju poetsku vrednost ni kao ekspresija, ni kao slika, ni kao ritam. Na primer stihovi:

Zalud kruže takvi glasi.
Selo se je složno svilo
da sve bude kako treba
ono što je naumilo.

Ide se često u banalnost koju ne može da spase ni pričanje o najznačajnijim događajima u selu, jer njih ne oživljuje snažan poetski izraz.

Drugi problem je slikanje odnosa u selu. Prikazivati danas selo nije lako, jer u njemu postoji stalna i neprekidna borba i unutrašnja i spoljna. U Galogažinoj poemi, kao i u nekim drugim koje su objavljene u poslednje vreme, daje se sve to u najgrubljim potezima: dovoljno je samo da neko predloži zadrugu, pa da svi u nju stupe, da pomene centralu, pa da je grade, itd. Prirodno da se u poemi prave veći skokovi, da ne postoji mogućnost za psihološku analizu, ali pesnik mora da nađe mogućnost da poetski prikaže tu borbu.

Velika ideja od koje je pošao Galogaža u poemi »Put u svjetlost« ostala je samo ideja, a sadržina poeme traži mnogo snažniji poetski izraz. Ali ovo nije slučaj samo sa Galogažinom poemom. Ta činjenica može da se konstatuje i u drugim tekstovima: da je se veliki motiv u nesavladanom obliku i u jednoj formi koja ne odgovara ni motivu ni sadržini.

Treba podvući da u Galogažinoj poemi ima delova i stihova koji imaju svežine i neposrednosti, ali oni su retki i pojavljuju se onda kad Galogaža daje štimung ili deskripciju pejsaža. To pokazuje da je poema, ovako široko zamišljena, bila iznad izražajnih moći Galogaže, a sa druge strane da je Galogaža malo radio da potpuno savlada veliki motiv i da ga poetski uobliči.

Milivoje RISTIĆ

Milan Nožinić:

„DEMONJA"

★

U izdanju »Novog pokoljenja« objavljena je prva knjiga Milana Nožinića — »Demonja«. Pojava ovog djela, koje prelazi okvir kronike, pretstavlja ozbiljan pokušaj u našoj literaturi da se obradi lik heroja — borca Oslobodilačkog rata i da se istovremeno, na manje-više umjetnički način, prikaže zbivanje četrdesetprve i kasnije na jednom isječku našeg oslobodilačkog fronta.

U Nožiniću je dugo zrela misao da uvede u našu kulturnu istoriju borbu šamaričkih partizana i valovite banijske brežuljke«. Nezadovoljan onim što je neposredno poslije oslobođenja, 1945 godine, napisao o banijskom borcu Nikoli Demonji, on razrađuje temu, daje joj širi, epohalniji značaj. Pri tome on ne ide, iako mlad i nedovoljno iskusan, lakšim putem — ne registrira prosto događaje, ne pribjegava suhoj deskripciji borca Demonje i, uopšte, događaja. Upravo suprotno tome, sa stranica njegove knjige osjeća se cjelokupno zbivanje i atmosfera, dijalog je u njega živ, njegove ličnosti, bez obzira na to što se pisac ponekad i suviše kruto drži vremena i događaja, stvarne su, uzete iz samog života, rijetko patetične.

U »Demonji« će se naći lijepih, literarnih opisa, koji ponekad gube na vrijednosti zbog nedovoljne preciznosti, šturosti rečenice, oporosti izraza ili čestog ponavljanja epiteta (»rodna«, ili na primjer, suvišno ponavljanje »veli«, »kaže« u pričanju malog Miloša o mučenju i masovnom ubijanju ljudi i žena u glinskoj crkvi, što umanjuje tragičnost kazivanog momenta).

Nožinićev »Demonja« ne može se ni u kom slučaju usporediti sa standardizovanim delima pisanim na istu ili sličnu temu. Ovdje je pisac aktivni učesnik, suborac Nikole Demonje, Vasilja Gaćeše i drugih. On ne konstruiše, ne radi prema već utabanom šablonu. Ne, on to nije ni mogao da učini. Pisac je osjetio i proživljavao iz dana u dan svu stravičnu grozotu ustaških pokolja, pronikao u dubinu kolektivne psihe šamaričkog zbjega i banijskog borca i to jednostavno i vjerno bilježi. Njegovi partizani ili borci na pozadinskom frontu nisu idealizirani likovi, oni su dati vjerno, vedri i borbeni, onakvi kakvi su i bili.

Teško je dati zbivanje četrdesetprve — kasnijih godina u našoj zemlji, pa i u jednoj našoj pokrajini. Nožinić nije prezao od toga posla, nego je sa širokom koncepcijom, kao rijetko tko u našoj poslijeratnoj književnost, uspio da nam pruži neposredno cjelovitost zbivanja, sa puno lokalnog banijskog kolorita.

Ovo Nožinićevo prvo djelo zaslužuje pažnju. U drugom dijelu »Demonje« on će, sasvim vjerojatno, ne gubeći se u sporednim detaljima i bruseći svoj stil i misao, dati još vrijedniji prilog našoj literaturi.

Mile JOKA

Izložba dubrovačkog slikarstva

(Nastavak sa prve strane)

stva. Ne bi bilo ni malo pretenciozno kazati da je to jedno od značajnih djela renesansnog slikarstva uopće.

Drugo djelo Božidarevića je triptih u crkvi na Dančama. U sredini je Marija na prijestolju s djetetom Isusom koji u ruci ima grozd i tri klasa pšenice, a na podnožju prijestolja kleči mali sv. Ivan. Lijevo je papa sv. Grgur, a desno poznati prizor sv. Martina. U timpanonu je »Kristovo raspeće«. Na podnožju je predjel sa tri manja prizora. Ovo djelo naslikano je 1517 ,dok je oltar u dominikanskom kapitulu izrađen 1513. Kompozicija na Dančama signirana je ovako »MCCCCCXVII, MENSIS FEBRUARII NICOLAUS RHAGUSINUS PINGEBAT« — Ovom skromnom oznakom izgleda da je majstor htio kazati svoju posljednju riječ. Nigdje na njegovim ranijim djelima nema tako jasne oznake. Kao da je naš umjetnik želio naglasiti: »To je moje životno iskustvo i tako sam doživio svijet«. Ovdje se zaustavio posljednji put pred čovjekom .Figure su prikazane realistički i sv. Grgur s lijeve strane pretstavlja, kao i ostale njegove figure, obična starca, dok scena sv. Martina na konju i prosjaka pretstavlja odnos istinski vjerno i ljudski. Akorde boja ove slike čine najsuptilnija sivila koja dominiraju, dok ljubičasto-crveni zvukovi izlaze iz manjih dijelova draperija. Zlatna pozadina sa lijeve i desne strane zatvara figure ,ali i svijetli prigušenom vatrom. Centralni dio ima prozirnu plavkastu pozadinu. Ova muzika prekidana je sa ponekim bljeskom zlata na draperijama koje su išarane crvenkastim ornamentima. Za razliku od kompozicije u kapitulu, ovo djelo znači završetak Božidarevićeva opusa.

Još tri djela koja prethode opisanim dvama oltarima su »Navještenje« iz godine 1513 u riznici dominikanskog samostana, triptih u franjevačkom samostanu na Lopudu, i triptih sa sv. Vlahom u crkvi dominikanaca u Dubrovniku.

Sa ovih pet djela Nikole Božidarevića renesansa u Dubrovniku dostiže vrhunac. Djelima Nikole Božidarevića naše renesansno slikarstvo ulazi u red najvećih dostignuća tadašnjeg vremena .

Djela dubrovačke slikarske škole razlikuju se bitno po tome što su ovi majstori unosili više doživljaja i afirmirali svoj odnos prema životu, dok je goli zanat bio potisnut pod vizijom i čistim stvaralaštvom.

Ova izložba ,prva u našoj historiji, stoji kao dokaz o visokoj umjetničkoj kulturi naših naroda. Izložena djela su nesumnjivo »pares inter pares« u kompleksu stvaranja ostalih evropskih naroda, ali u suštini ona su za nas svakako značajnija. Ona su morala nicati iz velike kulturne potrebe pod izuzetno teškim prilikama. Vječno u napetosti i na braniku civilizacije, naši narodi borili su se za vlastitu i sveopću slobodu, ali pri tome oni su stvarali nezavisno i svoju kulturnu historiju. Da je to tako pokazali su naši majstori i onda kada su

stvarali, jer su stvarali djela koja imaju vlastitu riječ. I zaista, ova djela u našem kulturnom naslijeđu pretstavljaju dokaz da je ovdje i na ovim obalama živjela uvijek ljudska misao i da nikada naši narodi nisu prestajali živjeti vlastitim visokim kulturnim životom. I ako se nužnošću komparacije sagleda u čitav kompleks zbivanja, neminovan je zaključak da su naši narodi ostali čvrsto na vlastitim pozicijama, i ma da često osamljeni, stvarali su uvjete i tradiciju.

U dvoranama umjetničke galerije u Dubrovniku, sakupljena na jednom mjestu prvi put, ova djela povezana međusobno čine organsku cjelinu i logičnu razvojnu nit. Iz distance vremena i danas iz njih zrači život. To je život vlastitih poniranja u istinu, a u estetskom pogledu neslućen doživljaj.

Branko KOVAČEVIĆ

„Naša" „knjiga" u prodavnicama „Naše" knjige"

Državno knjižarsko-trgovačko preduzeće Bosne i Hercegovine »Naša knjiga« ima svoje vrlo lepo uređene prodavnice po skoro svim sreskim mestima republike Bosne i Hercegovine. Prolazeći nedavno kroz Bijeljinu, kulturni i privredni centar Semberije, navratio sam u tamošnju filijalu »Naše knjige« u želji da kupim poslednji broj »Brazde«. Moram priznati da sam bio dvostruko iznenađen. Nisam dobio ni novi broj »Brazde« ni novija izdanja bilo sarajevskih, bilo beogradskih i zagrebačkih izdavačkih preduzeća.

S druge strane, na najistaknutijem mestu knjižare, kod samog ulaza, postavljen je na uvid kupcima, veoma dobro sortiran čitav jedan poveći raf pretrpan knjižicama vrlo sumnjive vrednosti. To su neka petparačka izdanja »za narod« još iz predratnog perioda, kojima je »usrećivala« narod neka knjižara iz Pančeva koja se — da ironija bude veća — zvala »Napredak«! Kroz svoje »biblioteke« (kao što su »šaljivi monolozi«, »dijalozi i scene« itd.) ova pančevačka knjižara servirala je narodu i takve »knjige« kao što su (nabrajam redom. po broju izdanja) »Oh, te žene!«, »Tašta je kapitulirala«, »Moric u kinematografu«, »Posle medenih nedelja«, »Gospa Perka kao sifražetkinja«, »Loža broj 10«, »No, ja sam dobro pazario!« »Posle bala« itd. itd.

To su naslovi ovih »knjiga« koje u 1950 godini nudi našim ljudima jedna knjižara koja na svojoj firmi nosi ime »N a š a k n j i g a«!

Možda drugovima iz ovog preduzeća ne bi trebalo ni postaviti pitanje da li je to što oni prodaju narodu zaista n a š a knjiga, i da li je to uopšte k n j i g a.

D. A.

BIBLIOGRAFIJA

K. Marks: KRITIKA GOTSKOG PROGRAMA. Izdanje Cankarjeve založbe Ljubljana 1950, na slovenačkom jeziku str. 40 cena?

Fridrih Engels: O »KAPITALU« KARLA MARKSA. Zbornik. Izdanje Cankarjeve založbe, Ljubljana 1950, na slovenačkom jeziku, str. 140, cena?

Josip Broz Tito: UPRAVLJANJE GOSPODARSTVA PO DELOVNIH LJUDEH. Izdanje Cankarjeve založbe, Ljubljana 1950.

Žan Žak Ruso: EMIL ili O VASPITANJU. Preveo s francuskog Dušan Tamindžić. Izdanje »Znanja« Preduzeće za udžbenike Narodne Republike Srbije, Beograd 1950, ćirilicom, str. 494, cena?

(Crtež Fedora Vaića)

Beleške

IZDAVAČKA DELATNOST »POLETA« — Izdavačko preduzeće Centralnog komiteta NO BiH »Polet«, za nešto više od godinu dana svog postojanja, izdalo je niz dela domaćih i stranih pisaca.

Samo u toku ove godine »Polet« je izdao 15 dela, dok se u štampi nalazi 13, a u pripremi za štampu pet dela.

Velika potreba koja se oseća za dečjom literaturom usmerila je delatnost »Poleta« na objavljivanje literature za naše najmlađe. Štampan je »Dječak Moti« od Saloma Alejhema i »Srebrni papak« od P. Bažova. Uskoro će izaći iz štampe bajke za decu »Zlatni vjenčić« od Vladimira Cerkeza, »Priče u slikama« po Sutejevu, pripovetka »Maramica« od Alekse Mikića i »Zlatorogi jelen« — priče severnih naroda.

Delatnost »Poleta« naročito je posvećena izdavanju dela mladih pisaca. Već su štampane pripovetke Emilije Stijačić »Nekrčenim putevima«, »O književnom izrazu« od Čedomira Kisića, »Stihovi« Josipa Lešića i zbirka pesama »Sjećanje« od Brate Pavlovića.

U pripremi za štampu je knjiga »Svjetlost u kasabi« od Derviša Sušića, zbirke pesama »Na putu« od Radivoja Papića, pripovetka »Odred Gojke Suvače« od Riste Trifkovića, »Oluja«, roman iz Narodnooslobodilačkog rata od Ahmeta Hromadžića, bajke za decu »Srebrenov pir« od Hamze Huma, i zbirka pesama Slobodana Markovića »Orao nad žicom«.

★

NOVA ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA U KONAVLJU — U blizini mesta Močići i u drugim krajevima Konavlja, grupa arheologa i istoričara iz Dubrovnika otkrila je veliki broj kamenih mogila iz preistoriskog doba. Naučnici smatraju da se verovatno radi o ostacima grobnica starih stanovnika ovih krajeva. Osim u Konavlju ovakve mogile pronađene su i u srednjem delu poluostrva Pelješca.

★

ISKOPAVANJA NA CRKVINI KOD BLAŽUJA — Na Crkvini kod Blažuja (okolini Sarajeva) izvršena su ovih dana otkopavanja jednog dela crkve za koju se, po fragmentima kamenih ukrasa, misli da je sagrađena negde u XIII veku. Pored kamenih fragmenata, pri otkopavanju ruševina pronađeno je nekoliko novčića, kao i delovi staroslavenskih lonaca.

★

ALBUM MAKEDONSKIH USTANIKA I REVOLUCIONARA — Naučni institut za nacionalnu kulturu makedonskog naroda izdao je album sa sto pedeset umetnički izrađenih slika i kratkih biografija najpoznatijih makedonskih ustanika i revolucionara. Album je izdat u redakciji Georgi Abadžijeva i sastavljen je iz tri dela: ustanici, hajduci i revolucionari. U prvom delu, u slikama i tekstovima obrađeni su likovi tridesetpetorice istaknutih makedonskih ustanika-boraca za nacionalni preporod svoga naroda. U ovom delu albuma koji govori o hajducima oživljene su uspomene na Stojana vojvodu, Kone Pavla, Iliju vojvodu i druge narodne junake Treći deo albuma posvećen je makedonskim nacional-revolucionarima, ljudima koji su stvarali nacionalno-oslobodilački pokret makedonskog naroda.

★

MAĐARSKO NARODNO POZORIŠTE OTPOČELO SEZONU — Mađarsko Narodno pozorište u Subotici otpočelo je novu sezonu. U ovoj sezoni prikazivaće se, pored obnovljenih komada, premijera »Sablasti« od Ibzena u režiji Bele Garaja, »Tartif« od Molijera, »Novi svet« od Vajgang Josipa, »Povlačenje« od Mirka Božića, »Put zločinu« od M. Kranjca, itd.

★

IZLOŽBA SLOVENAČKIH SLIKARA U CELOVCU — U Celovcu je otvorena izložba radova slovenačkih slikara iz Trsta. Na izložbi, koja će biti otvorena do petnaestog septembra, zastupljeni su radovi tršćanskih slikara Cesara, Groma, Hlavatija, Lukežića, Saksida i Soacala.

★

POČETAK POZORIŠNE SEZONE U BANJOJ LUCI — Premijerom »Sluge« od Ivana Cankara oblasno Narodno pozorište u Banjoj Luci počeće krajem ovog meseca novu sezonu. Pored ranije prikazivanih komada, ansambl Banjalučkog pozorišta staviće na scenu: »Bez krivice krivi« od Ostrovskog, »Cvrčak na ognjištu« od Dikensa, »Dosetljiva devojka« od Lope de Vega, »Kako vam drago« od Sekspira, »Sumnjivo lice« od Nušića, »Sudanija« od Petra Kočića, i dečji komad »Crvenkapa« od V. Nazora. Kao i prošle godine. Pozorište će organizovati gostovanja dramskih ansambla iz Sarajeva i Zagreba i operskih i balet skih ansambla naših centralnih pozorišta.

★

TUZLANSKO POZORIŠTE PRED NOVU SEZONU — Premijerom drame »Vatra i pepeo« od Mire Pucove počeće Tuzlansko narodno pozorište 15-og septembra novu sezonu. Umetnički ansambl Pozorišta pripremio je još pet drama, koje će u novoj pozorišnoj sezoni biti stavljene na repertoar. Pored drame »Vatra i pepeo«, izvodiće se Molijerov »Tvrdica«, Strindbergov »Otac«, Držićev »Dundo Maroje«, Nušićeva »Gospođa ministarka« i »Izbiračica« od K. Trifkovića. Povećanje umetničkog i tehničkog ansambla omogućiće prikazivanje pretstava pet puta nedeljno.

★

DVA JUBILEJA HRVATSKIH PEDAGOGA — Iduće godine proslaviće se Pedagoško-književni zbor u Zagrebu 60-godišnjicu svoga osnivanja i rada. U isto vreme proslaviće i Hrvatski školski muzej 50-godišnjicu svoga postojanja. Tom prilikom održaće se u Zagrebu kongres nastavnika Jugoslavije i izdati prigodni zbornik s prilozima članova Zbora.

Pedagoško-književni zbor osnovan je godine 1871 s glavnim zadatkom, da izdaje stručna pedagoška dela, časopise, kao i omladinsku literaturu. Na tom području razvio je značajnu delatnost.

★

KULTURNI ŽIVOT NA GRADILIŠTU STUDENTSKOG GRADA — Kulturni život na gradilištu Studentskog grada u Dubravi kraj Zagreba bio je naročito živ. Pored zajedničkih priredaba naših i stranih brigadista, održano je preko dvadeset priredaba na kojima su nastupala zagrebačka kulturno-umetnička društva, solisti zagrebačke opere i baleta i dr. Za strane brigadiste održano je preko 170 predavanja. Između ostalih, rpedavali su Milan Bogdanović, Ervin Šinko, Aleksandar Vučo, Dušan Timotijević i drugi.

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Joža Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović i Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 95 dinara i na godinu dana 190 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 65 dinara na 6 meseci 130 dinara i na godinu dana 260 dinara

Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 101-903305
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.